శ్రీ ర స్తు.

అ వి మా ర క ము

(భాసకృతము)

మా. రా మ కృ ష్ణ క వి, ఎం. ఎ.

గారిచేఁ దెనిఁగింపఁబడినది.

16.

[వ్యాఖ్యాసంకలితము.] [వెల 0—10—0.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

[illegible] 192[illegible]

Printed through the Publishing Agents,
H. V. KRISHNA & Co.
Chintadripet, Madras.

ఉపోద్ఘాతము

కేరళదేశ లక్ష్మియింట నిరుద్ధశోభాగము లయియుండిన భాస కృతిరత్నములు వెలువడి పండితకరంతపరిష్కారము లగుచుండుట పెక్కండ్రకు విదితమేకదా. ఇంచుమించుగా నైదుసంవత్సరములకుఁ బూర్వము స్వప్నవాసవదత్త ప్రతిజ్ఞాయౌగంధ రాయణముల మాత్రము తాళపత్ర ప్రతుల సంపాదించి వాని రససంపదకు మెచ్చి తెనిఁగించి యుంటిని. ఇటీవలఁ గార్యాంతరముగాఁ గేరళదేశమున కేతెంచి తక్కం గల పదునొకొండు రూపకములఁ జదివి యభూత పూర్వమగు నానంద మును జెంది వానినెల్ల నల్పకాలములోఁ దెనిఁగించితిని. నేనెన్నఁ డాంధ్రీ కరణమునకు దొరకొనఁ గోరకున్నను భాసరూపకములఁ బతుపాత్రము సెంది యమ్మహాకవికి భక్తిపూర్వకముగా నర్చనాకుసుమములఁ బడసి వైచినట్లు భావించి యీకార్యమునకు సమకట్టితిం గాని గీర్వాణభాషలో నాకుఁగలయత్యల్ప పాండిత్యముచే నిట్టిపని నిర్వహింతునని యూ హింపనైతి. నేఁటికాలమునఁ బెక్కండ్రు కవులు కాళిదాసాదులకృతులఁ దెనిఁగించి కరకౌశల మలవఱచుకొని మిన్నలయి యుండుటయు, వారలును భాసరూపకములఁ దెనిఁగింపఁబోవుటయు నెఱిఁగియు, ‘నేరక యపకీర్తి జగతి నిలుపుటకాదే’ యను సత్సూక్తి ప్రభావము గుర్తించియు నిట్లు సాహసించుట కేవల మాత్మవినోదార్థము కాని వైదుష్య స్పర్ధఁజేసి కాదు.

ఈరూపకములననుసరించి మూలముతోఁ జదివి చూడఁగా సుప్ర సిద్ధులగు గాయనగాయనీ జనములకంఠధ్వనికిని ననువాదినీ యంత్రములలో

సుప్రతిల్లురాగవిశేషమునకును గలయంతరమే నామనంబునకు స్ఫురించెను. అయినను జోశాంగనాకంఠమాధుర్యమును విననోఁచనిభావకుండు రవివర్మ చిత్రపటము కొని తేరలేక తేజోలేఖనమున సిద్ధమగు తత్ప్రతికృతులసౌందర్యమనుభవించు రసికునింబోలెనే ప్రతివాదినీయంత్రములవినుట సంభవించుఁగదా. అట్లె సంస్కృత భాషాభ్యాసము లేనికొందఱి కివియు నించుక రుచికరము లగునని తలంచుచున్నాను. నాయనువాదమున మూలాతిక్రమణము కొండొకచోట్లఁ గలుగుచుండును. అజ్ఞానవశమునఁ బెక్కు దోషములు నబద్ధములును బొందియుండును ఇరువది సంవత్సరములుగాఁ బద్యరచనఁ బరిత్యజించిన నాకిదియు దుర్ఘటమేయై యుండెను. కావున నిందుఁ బదబంధము పరుషమై యుండినఁ బండితులు క్షమింతురుగాక. కీర్తిసేన యనుకవయిత్రి.

“క. చిరకాల మెడసి క్రమ్మఱ
నరుదెంచిన యాలువోలె నస్మత్కవితా
సరణి యనుకూలి గామియుఁ
దరతర మొడబాటు సేఁత తథ్యము మాకున్.”

అన్నట్టులగునేమో.

దీనిలోని కథాభాగము బృహత్కథాది కృతులలో నెందును గానరాదు. ఇందుఁగథానాయకుని విరహము శ్రుతపూర్వము గాక రస విశేషమును స్ఫురింపఁ జేయుచున్నది. రసభావ విశేషము లిందు స్వభావోక్తికి లక్ష్యము లగుటయే యీరూపకమునకు జీవాతువు. కథాభాగ పరిచయము లేకయె రూపకములఁ జూడనైనఁ జదువనైనఁ నొప్పని దీని లోనికథను సంగ్రహముగానైన నీకుండుటకు భావకులు క్షమింతురుగాక.

మా. రామకృష్ణ కవి.

శ్రీరస్తు

అ వి మా ర క ము

(నాద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

గురుకృప వార్ధినీట నొక కొమ్మునఁ దేలఁగ నుద్ధరించి, సం
గరమున దైత్యుఁగూల్చి యొక కాలను చిమ్మి పరిగ్రహించి, యా
దరమున బాహువంగొని సుదర్శనరక్షితఁ జేసి, పొందు ని
ర్ధర నసురారి నీ కొసఁగుఁ దాల్చినఛత్రమునీడ నిల్వఁగన్!

సూత్ర-(తెరవంకఁజూచి) ఆర్యా ! ఇటురమ్ము !

నటి - (ప్రవేశించి) ఆర్య! ఇదిగో యున్నాను.

సూత్ర - ఆర్యా, నీ యంతర్గతభావము నీ వదనజనితకౌతూహలస్మితముచేతనే యెఱింగితి; ఏమో చెప్పఁబోయెదవు ?

నటి - నీ విట్టిభావజ్ఞుఁడవనుట యేమి యాశ్చర్యము !

సూత్ర - అట్లయిన యథేష్టముగాఁ జెప్పుము.

నటి - అయ్యతోఁగూడి యుద్యానవనమునకుఁ బోఁగోరెదను. నా కక్కడ స్త్రీలు చేయుకార్య మొకటి కలదు.

(తెరలో)

భూతిక, నీవును గురంగీరక్షణార్థ ముద్యానమునకుఁ బొమ్ము. అంజనగిరికి మదము పట్టియున్నది కదా.

సూత్ర - ఆర్య, వింటివిగదా "రాజపుత్రి యుద్యానమునకుఁ బోయె" నని. కావున నిప్పు డుద్యానవనము నలువంకలు ద్వారబద్ధమయి యుండును. రాజసుత మఱలి పోఁగానే మనము స్వేచ్ఛగాఁ బోవుదము.

నటి - చిత్త మార్యపుత్ర.

(నిష్క్రమింతురు)

అవిమారకము

ప్రథమాంకము

(రాజు పరివారముతోఁ బ్రవేశించును.)

రాజు-

ఉ. జన్నము లేనొనర్చితిఁ బ్రసన్నులు నాదెస బ్రాహ్మణాళి వే
యన్నిసరాజకోటికి భయంబన నిట్టిది నాఁగఁ జూపి య
త్యున్నతి నేలు నా కకట ! యుల్లములోఁ బ్రమదంబు లేదిటన్
గన్నెలు గల్గుతండ్రులకుఁ గల్గు విచార మనేకభంగులన్ !

కేతుమతి ! పోయి దేవిం దోడ్తెమ్ము.

ప్రతీ - ప్రభూ ! చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

(పరివారముతో దేవి ప్రవేశించును.)

రాజు - దేవీ, నీముఖము నిత్యప్రసన్న మయ్యు నిప్పు డతి ప్రసన్నముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈప్రహర్షమున కేమయ్యెను ?

దేవి - కురంగీనిమిత్తము దూత వచ్చెనని మహారాజుగారు చెప్పినవారు కారా ? కావునఁ ద్వరలో నల్లునిఁ జూడ వచ్చునని—

రాజు - అట్లే యున్నది. అయిన నింకను నిశ్చయము కాలేదు. ఇటుఁ గూర్చుండుము.

దేవి - మహారాజ, చిత్తము. (కూర్చుండును).

రాజు - దేవీ! వివాహ మనఁగా ననేకపరీక్షలు చూడవలసి యున్నవి; ఎందుకనఁగా,

గీ. తండ్రి యల్లునిసంపత్తిఁదలపకుండ
నిచ్చుచోఁ బుత్త్రిఁబడి కూఁతు నిచ్చునేని
మదముచే రెండు కులముల మాఁపు నదియు
క్షుబ్ధజలనది యిరుదరిఁ గూల్చునట్లు.

ఏమీ - శబ్దమువలె నున్నది! పెక్కుకారణములవలనఁ బుట్టవచ్చును. ఇదె—

క. కలకలము చాలదవ్వునఁ
గలిగియుఁ బెల్లగుటఁజేసి కనఁదగు నికట
స్థితిఁబోలెఁ బెక్కుతెఱఁగులఁ
గలుగంజనుఁ గాని శంక గలుగుఁ గురంగీ.

దేవి - మన కుమారితె యుద్యానమునకుఁ బోయియున్నదిగదా!

రాజు - ఎవ్వఁ డక్కడ?

భటు - (ప్రవేశించి) మహారాజ, జయము. ఇతఁడె యార్యకౌంజాయనుఁడు. ఏమో నివేదించుటకు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు - త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

భటు - మహారాజ, చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

(కౌంజాయనుఁడు ప్రవేశించును)

కౌం - (నిర్వేదముతో) అయ్యో! మంత్రిత్వమనఁగాఁ గష్టము ఏలనఁగా—

ఎత్తినపూఁపు సిద్ధి యగునేని జనంబులు రాజుశక్తికిం
మెత్తురు, రిత్తయై చెడిన మిక్కిలి మూఢులు మంత్రు లంచు వా
క్రుత్తురు, మాయమాత్యులని గొప్పఁగఁ జెప్ప నరేంద్రు లాత్మలన్
మ త్తగుఁ గాని బుద్ధిబలమత్తుల కియ్యది సూక్ష్మదండముల్!

జయసేన! స్వామి యెచ్చట నున్నాఁడు? ఏమి చెప్పు
చున్నావు—ఉపస్థానగృహములో ననియా—అయిన
నాప్రదేశమునకు నిశ్శంకముగాఁ బోవచ్చును. (పరిక్ర
మించి సంభ్రమముతో) ప్రసాదము, ప్రసాదము, స్వామీ!

రాజు - సంభ్రమము వలదు వలదు. స్వేచ్ఛగాఁ గూర్చుండి
వృత్తాంతము చెప్పుము.

కౌంజా-స్వామి, వినుఁడు; నాతోడ మీరు చెప్పితిరిగదా దేవర
కుమారికతోడ నుద్యానమునకుఁ బొమ్మని ?

రాజు - అగును, మఱియేమి?

కౌంజా - కావున నుద్యానమున కేఁగి యథాసుఖముగాఁ
క్రీడించి రాజసుత వచ్చుచుండఁగా దాసీదాసహసిత
కథితశ్రవణబృంహితమదస్రవన్మదజలార్ద్రదుర్దినా ననుఁ
డును, నిహితపతితసాదిపురుషుఁడును, క్షితిరజోవగుంఠి
తావ్యక్తభీమమూర్తియు, మూర్తిమంతుఁడగుపవనుం
బోలె దృష్టాదృష్టలఘుప్రచారుఁడై స్వామి సచివుల
కేదో చెప్పఁదగినది తోఁచినట్లు, ఏకపురుషవిశేషమును
దెలుపుదానివలె మదాంధత్వమున నాప్రదేశమునకు
గజరాజు వచ్చెను.

రాజు - విస్తర మట్లుండుఁగాక. కురంగికిఁ గుశలమే?

కౌంజా-స్వామిభాగ్యము తెల్లమై యుండఁ గుశలిని కా కెట్లగు

రాజు - శుభము. ఇఁక యథేష్టముగా నుడువుము.

కౌంజా - అంతఁ జామరులు పాఱుచుండఁగా స్త్రీలు హాహాకారమాత్రప్రతీకారలు కాఁగా రాజభటులు సమీపించి హాతులైరి. ఉద్యానమునకుఁ దెచ్చిన సర్వోపకరణములఁ బరీక్షింప ముహూర్తకాలము నేను నిలిచి నీతిచే దాఁగితి. ఇంతలో శీఘ్రముగా దేవరకుమారిక యానమునకే యేనుంగు సమీపించెను.

దేవి - ఇఁక నేమి కాఁబోవునోగదా!

రాజు - కురంగితోడ నెవరుండిరి?

కౌంజా - అంత నొకానొకదర్శనీ - (అర్ధోక్తితో నిలుపును)

రాజు - యథేష్టముగాఁ బల్కుము, వ్యాపదలు నిష్పరిహారములు.

కౌంజా - అంత నొకానొక దర్శనీయుండును, అవిస్మితుఁడును, తరుణుఁడు నయ్యు ననహంకారుఁడును, శూరుఁడు నయ్యును దాక్షిణ్యవంతుఁడును, సుకుమారుఁ డయ్యు బలవంతుఁడును, అగునొకఁడు, ఏనుగుఁచేఁ బరిభవింపబడు దేవరకుమారికకుఁ దత్కాలదుర్లభ మగు సభ్య ప్రదానమిచ్చి నిర్విశంకముగా ద్విపవరము నొత్తెను.

రాజు - తనకారుణ్యమునకు ఋణము తీర్చుకొనెను. తరువాత

కాంజా - తరువాత నతనిచే సలలితసరభసకరతలతాడనప్రహృష్టమై యాదుష్టగజము వేగముగా దేవరపుత్రిని వదలి యతనిం జంపంగోరి యాదిక్కుగా మరలెను.

దేవి - అతనికి క్షేమ మగుం గాక.

రాజు - తరువాత!

కాంజా-అంత వెనుక వచ్చినభూతికుండును నేనును దేవరకుమారికను మరల యానమున నెక్కించి త్వరగాం దోడ్తెంచి కన్యాంతఃపురములోం దెచ్చి విడిచితిమి.

రాజు - అహో, ఇది గొప్పప్రమాదము. అంత భూతికుం డేలరాండయ్యె?

కాంజా-భూతికుండు నాతో నిట్లనెను; "నీవు పోయి ప్రభువున కీవృత్తాంతమును జెప్పుము; నే నాపురుషునిప్రవృత్తియుం గులము నెఱింగి త్వరగా వత్తు" నని.

రాజు - అట్లయిన భూతికుం డంతయుం బరీక్షించి రాంగలండు. కాంజాయన! యాపరవ్యసనసహాయుం డేవంశమున జనించినవాండు?

కాంజా - స్వామీ! నే నంత్యజుండ నని తన్నుం దా మఱుగు పఱచుచున్నాండు.

దేవి - మహారాజ! అకులీనున కిట్టిజాలి కలుగునా?

రాజు - అగునా యేమి?

(భూతికుఁడు ప్రవేశించును)

భూ - (విస్మయముతో) అహో, పృథివిలో రత్నములు డాఁగి యున్నవి! మనస్స్వలవిక్రమబుద్ధులు నేఁ డీపురుషుని నిర్వ్యాజపరాక్రమముచే మందీభూతములవలె నయ్యె. నా కొకసంశయము కలదు. ఎందుకొఱకుఁ దన్నును దనకులంబును మఱుఁగుపఱచు చున్నాఁడు? లేక సూర్యునిఁ జేతితోఁ గప్పుట కెవ్వనితరము? ఇందే కదా!

చ॥ గురుజనశాసనంబున నిగూఢనిజక్రియ వేచియుండె స
త్పురుషులు రూపు మాటువడ భూమిఁజరింతురు పెక్కువెంటలన్
బరజనపీడ కెంతయుఁ గృపామతి నోర్వక కావఁగోరి త
ద్గురునియమంబుఁ దా మఱచితోతురు లోకమువారి కేగ్పడన్!

జయసేన! స్వామి యేప్రదేశమున నున్నాఁడు? ఏమి చెప్పెదవు—ఉపస్థాన గృహములో ననియా—అయిన నా ప్రదేశము శంకనీయము కాదు, కావున నందుఁ జొచ్చెదను. (ప్రవేశించి) అహో! మహారాజు దేవితో నిచ్చట నున్నాఁడు. (సమీపించి) మహారాజ! జయము.

రాజు - దేవీ! నీవు లోనికిఁ బోయి కురంగి నాశ్వాసింపుము. నేను నీవెంబడి నరుదెంచుచున్నాను.

దేవి - చిత్తము, మహారాజ! (నిష్క్రమించును).

రాజు - పరులకొఱకుఁ దనశరీర మాసింపని యాతనివృత్త మేమయ్యె?

భూ - స్వామీ ! వినుఁడు, ముహూర్తము, అవలీలఁగా మెల్లగా సలలితముగాఁ బ్రియవయస్యునితోఁబోలె నా యేనుఁగుతోఁ గ్రీడించి నివర్తనానువర్తనగతివిశేష ముల మోహింపఁజేసి తత్కర్మచే లజ్జితునివలె మహా జనప్రశంస నోర్వఁజాలక యవనతశిరస్కుఁడై స్వైర ముగా స్వావాసమునకే యేఁగెను.

రాజు - ప్రీతి యయ్యె ! ఇది నాకు రెండవలాభము !

భూ - అంత నాఁడుగజములతో దానిఁ బట్టుకొని యీగజశా లకుఁదెచ్చి నేనాపురుషుని యన్వయప్రవృత్తు లెఱుఁగ నన్యాపదేశముగాఁ బోయితిని.

రాజు - ఏమి ! నిశ్చయ మయ్యెనా ? మేము చండాలుఁ డని వింటిమి.

భూ - పాపము శాంతించుఁ గాక. అట్టివాఁడు కాఁడు. ఏదో కారణమునఁ దన్నుఁ దనయన్వయమును గప్పిపుచ్చు చున్నాఁడు.

రాజు - నీ విఁకఁ బరీక్షించిన దేమి ?

భూ - అందుఁ బరీక్షింపఁదగిన దే మున్నది ?

గీ. రూపు దివ్యంబు, మాట విస్రోపనంబు,
సౌకుమార్యంబు బలము తేజంబు క్షాత్ర
మయ్యుఁ జండాలభావ మింక గునెయేని,
రిత్త యగు మాకు శాస్త్రపరిశ్రమంబు !

రాజు - అతనికిఁ గళత్రము గలదా?

భూతి - అంతయుఁ గలదు. కళత్రమును స్వయముగాఁ జూడ లేదు.

రాజు - ఒకవేళ స్త్రీదర్శనము పరిహృతమేమో! ఏలయతని తండ్రిని బరికింపవైతివి?

భూతి - సత్పాత్ర సంపన్నుఁడగు నతనిఁ జూచితిని. అతఁడు,

పొడవుఁ దనర్చ దీర్ఘతయుఁ బొంది భుజంబు లుదాత్తశస్త్రపాంబులం
బడవులఁ జేసి యొప్పు బలిసింపుగుణంబరివోసి వోసి క
ట్టడ యగుఁ గాయ కాచిన కడిందిప్రకోష్ఠము, నున్నఁడయ్యెఁ జో
ష్నరి స్పృపభావనుర్వృత్తభ నునిభంగిఁ బ్రభ నుమేయాతన్.

రాజు - ఈప్రసంగము చాలును. మరల నిదియే పరీక్షింపఁ దగును.

భూ - చిత్తము, స్వామి!

రాజు - ఇఁకఁ గాశిరాజదూతవిషయమున నేమిచేయుదము?

భూ - స్వామి! నూఱునుండి దూతలు వచ్చిరి, రాఁబోవుచున్నారు.

క. ఇందునన కేమి యిటుఁ జే
యుందగుఁ గన్యాపితృత్వ మతివంద్యం బా
నందఱు రాజులు రాజసు
తం దలఁతురు నుల్లతతి పతాకయుఁ బోలెన్.

రాజు - నీయభిప్రాయ మేమి?

భూతి - అన్నిచోట్ల దాక్షిణ్య ముంచరాదు. వారిలో గుణ బాహుళ్యము నలవియుఁ జూచి త్వరయు దీర్ఘసూత్ర తయుఁ బరిత్యజించి దేశకాలవిరోధములు లేక కార్య ము సాధింపఁ దగు నని యర్థము.

రాజు - భూతికునిమాట యుక్తమే. కౌంజాయన! ఏలయూర కున్నావు?

కౌంజా - స్వామి, క్షత్రియు లనేకు లున్నను వారిలోఁ బూర్వ సంబంధు లగుకాశిరాజసౌవీరరాజులు స్వామికి భగినీ పతు లగుటంజేసి సమానులు, మనకు సంబంధయో గ్యు లని తమచే నూహింపఁబడెను. అందులోఁ బూర్వమే సౌవీరరాజు తనపుత్రునకుఁగా దూతం బనిచియుండె. అతని, మనకన్య యతిబాల యని యప దేశము చెప్పి, పూజించి పంపితిమి. ఇప్పుడును గాశి రాజు పుత్రునకుఁగా దూతం బంపియున్నాఁడు. వీరి బలాబల విచారములో దేవరయే ప్రమాణము.

రాజు - కౌంజాయనుఁడు చక్కఁగాఁ జెప్పెను. భూతిక! సర్వ రాజమండలమును వదలి యూహింపఁబడిన యిరువురిలో నెవ్వనిదెస విశేషము గలదు?

భూతి - రాజులను భృత్యులు దూషింపఁజనదు. స్వామ్య మాత్యులకు వారును బ్రభువులేగ !

రాజు - ఈ యుపచారవాక్యము లట్లుండనిమ్ము; ఏమి నిశ్చ యించితి, చెప్పుము.

భూ - ఇఁకఁ బ్రత్యాఖ్యానము చెప్పరాదు. స్వామి! సౌవీర కాశిరాజులు తమ భగినీపతు లనుటలో సమానులు, మఱి దేవిగారియన్న యగుట సౌవీరరాజు గుణాధికుఁడు.

రాజు - మాసంకల్పమును నీవును నభిమతింపనివాఁడవు కావు.

భూ - రెంటను నా కనుగ్రహామయ్యె.

రాజు - ఓయీ! ఏల మరల సౌవీరేంద్రుఁడు దూతం బంపక పోయె?

భూ - అందే నాకు సందేహాము కలదు. చక్కఁగాఁ బరీక్షించి చెప్పుద మని యీవిషయ మెత్తనైతి.

రాజు - అతనికిఁ గుశలమే?

భూ - చారపురుషు లిట్లు చెప్పుచున్నారు—

గీ. ఆత్మసుఖముఁ దాను నేమైన యరయఁగాఁడు!
నిర్వహింతును సంతతు లె నీతిగతులు
కారణం బన్న నొక్కఁడింత గానరాదు
పరుల కింత పరముఁ జొరఁ దగము గామి!

రాజు - హా! అతని కేమయి యుండును?

చ. చురుకను వగ్గ మైనఁ గని మంత్రులు లోభగుణంబుతో మహీ
శ్వరుఁ జెఱవట్టిరో! స్వజనసంగతి నాదృతిఁ గోరెనో ప్రజా
గురుఁ డయి! బ్రాహ్మణోత్తములు దూఱి శపించిన శాంతిక్రియా
చరణముఁ బూనెనో! యెఱుఁగ నాత్మభృదగారనిరోధహేతువుల్!

ఈ వృత్తాంతమును ద్వరగాఁ బరీక్షింపుము.

భూ - చిత్తము, స్వామీ.

రాజు - కౌంజాయన, ఇప్పుడీ కాశీరాజుదూతవిషయమున నేమి చేయుదము?

కౌంజా - ఇట్లే కాశీరాజదూతను బూజించి పంపవలయును. వివాహములు యథేష్టములుగా బహుముఖమున సాధింపఁబడుచున్నవి.

రాజు - అహా, మంత్రిబుద్ధి కార్య మపేక్షించుచున్నది కాని స్నేహమును బాటింపదు.

(తెరలో)

జయము స్వామి? జయము మహారాజ! పదిగడియ లయ్యెను.

భూతి - స్వామీ? తక్కినవిషయ మీనడుమఁ జింతింతము; స్నానవేళ మించుచున్నది; తమకుమారిక నాడించ వలసియున్నది; మహాదేవియు నెదురు చూచుచుండును; ఈ యుపద్రవమువలన మహాజనము సైతము స్వామిం జూడఁగోరును.

రాజు - అహా! రాజ్య మనునది మహాభారము, ఎట్లనఁగా;

సీ. తొలుతొల్త ధర్మంబుఁ దలపోసి మంత్రులబుద్ధిపోకల నాత్మబుద్ధినరసి
యనురాగరోషంబు లడఁచి కాలముచూచి మెత్తనపరుసంబులొత్తఁజేసి
పరచరనయనంబుబలిమి లోకానువర్తనములు రిపులరంధ్రములుఁ దెలిసి
యాత్మమండల మెప్పుడప్రమత్తతఁ గాచి బహుయత్నమునఁ దన్నుఁ

[బాదుగాచి

గీ. మఱియు భీమసంగ్రామంబు మలసె నేని
తృణముగాఁ దన్ను ననిమొన దిగ్గఁ ద్రోచు
వాఁడె పో భూమివిభుఁ డనువాఁడు వాని
బ్రదుకు కష్టంబు ప్రజ లెన్న భాగ్యశాలి!

(నిష్క్రమింతురు).

అ వి మా ర క ము

ద్వితీయాంకము – ప్రథమరంగము

(విదూషకుఁడు ప్రవేశించును)

విదూ – ఈ ప్రభుపుత్రు లనువార లవస్థావిశేషము నెఱుఁగరు! ఇఁక నీ యవిమారకుఁడు ఋషిశాపముచేఁ గులభ్రంశనమును జండాలకులప్రవాసమును నిజవిజ్ఞానమును గురుజనమును బాటింపక హస్తిసంభ్రమదివసమునఁ గుంతిభోజుని గూఁతుఁ జూచెనో నాఁటఁగోలె నా కన్యవలె నయ్యెను. హీ! హీ! వే యేల? నాతోఁడ సల్లాపములఁ గోరఁడు; ఏవేళఁ జింతించుకొనుచుఁ దనలోఁ దానె క్రీడించుకొనుచుండు. 'గుంపుఁజొచ్చుట కొంప త్రచ్చుట' అను లోకప్రవాదము సత్యమే యయ్యెఁగదా! ఎక్కడి సంబంధము? ఆ రాజపుత్రిక తానంత్యజుఁ డని తెలిసియుఁ గోరుచున్నది. నేనును బ్రాహ్మణులనింద రానీయక బ్రాహ్మణగృహముల లోఁ దిరుగుచు మఱఁగు పఱచుకొనుచు నతనియింటికే పోవుచున్నాను.

(చేటి ప్రవేశించుచున్నది.)

చేటి - రాజకుల మిట్టియవస్థలోఁ బరిభ్రంశ మైనను జాలఁ బనిలేక నగరముఁ జూచుటకు వెడలితిని. ఓహో! ఇదె యార్యసంతుష్టుఁడు పోవుచున్నాఁడు. కానీ, వీనితోఁగూడ నవ్వులాడుచు ముహూర్తకాలము నిర్వేదము నపనయించుకొనెదను. ఓసీ, కౌముదీ! బ్రాహ్మణుఁడు లభించెనా? ఏమి చెప్పితివి? లభింపఁడనియా?

విదూ - చంద్రికా! ఇది యేమి?

చేటి - ఎవ్వనినైన బ్రాహ్మణుని వెదకుచున్నాను.

విదూ - బ్రాహ్మణుఁ డేల?

చేటి - వేఱే మున్నది? నిమంత్రణభోజనార్థము!

విదూ - అమ్మా, నే నెవ్వండను! శ్రమణకుఁడనా?

చేటి - నీ వవైదికుఁడవుగదా!

విదూ - ఎట్లు నే నవైదికుఁడ? అయిన వినుము. రామాయణ మనునాట్యశాస్త్రము కలదు. సంవత్సరములోఁగా దానిలో నైదు శ్లోకములు నేను పఠించియున్నాను.

చేటి - తెలిసెఁ దెలిసె. ఇట్టి మేధావిభావ మయ్యగారికిఁ గులోచితమె.

విదూ - శ్లోకములు మాత్రమ కావు, వానియర్థము సైతము తెలిసికొంటిని. మఱియు వేఱువిశేష మొకటి గలదు.

అక్షరము నర్థమును దెలిసిన బ్రాహ్మణుఁడు దొరకుట దుర్లభము.

చేటి - అట్లయిన నీయక్షరమేమో చెప్పుము. (నామముద్రికను జూపును).

విదూ - (తనలో) తెలియక నే నేమని చెప్పుదును? (ఆలోచించి) కాని యిట్లు చెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! ఈ యక్షరము నా పుస్తకమునఁ గాన రాదు.

చేటి - నీ కిది తెలియకున్న దక్షిణ లేక భుజింపుము.

విదూ - కానీ, కానీ.

చేటి - అయ్యగారి యుంగురమును జూతము.

విదూ - చూడు, చూడు మిది రమణీయమైనది.

చేటి - (పుచ్చుకొని) ఇదె భర్తృదారకుఁడు, ఇట్టే వచ్చుచున్నాఁడు.

విదూ - (తిరిగిచూచి) ఎక్కడ, ఎక్కడ, అతఁడు——

చేటి - ముగ్ధబ్రాహ్మణుఁడు మోసపోయెను! ఇదె వంచించి యీ గుంపులో దూఱి చతుష్పథమార్గమునఁ బాఱి పోయెదను. (నిష్క్రమించును).

విదూ - (కలయఁజూచి) చంద్రికా! చంద్రికా! ఎక్కడ? ఎక్కడ? చంద్రికా! హా! నేను మోసపోతిని! ఈ ముడుపుమారి లంజలశీల మెఱిఁగియు భోజనాశచే మోసపోతిని! (పరిక్రమించి) భోజనముమాటసైత మబద్ధ

మే నై యుండును. (ముందువంకఁ జూచి) అరే, ఇది పరుగెత్తుచున్నది! నిలు, ఓసిచెడ్డతొత్తా, నిలుఁ నిలు. ఏమి? పరుగెత్తుచునే యున్నది! ఇఁక నేనును బరుగెత్తెదను. (పరుగెత్తుచు) నాపాదములు కలలో నేనుఁగుచేఁ ద్రొక్కఁబడినట్లు నచ్చటచ్చటనే జారుచున్నవి. ఆ! కానీ! ఈకుంభదాసి వృత్తాంతము నచ్చట వారికి నివేదించెదను. (నిష్క్రమించును).

ద్వితీయాంకము – ద్వితీయరంగము

(అవిమారకుఁడు కూర్చుండునట్లు ప్రవేశించును)

అవి — నేఁడును నాఁటిహస్తికర నిర్గత శీకరశీతలాంగిఁ బూఁ
బోఁడి ముహుర్భయాకులిత భూరివిలోలవిషాదనేత్ర నా
నాఁడినసృష్టి నెచ్చువడినం గలలన్ సతిఁ గాంచి మేల్కొనన్
బోఁడిగ సంస్మరింతు నిజపూర్వభవస్మృతివేది నాఁడునన్ !

అహహా, అనంగుఁ డెంతబలవంతుఁడు! ఏలనఁగా

ఉ. ఒల్లదు నాఁటఁ గోలె మతియొండొకరూపముఁ జూడఁ జూడ్కి, యీ
యుల్లము సంస్మృతిం దవిలి యూఁగుఁ బ్రసాదవిషాదడోలలన్,
దెల్లనవాఱు నెమ్మొగము, దేహము డయ్యక చిక్కఁబాఱు, నే
నల్లలనాడి యాడి పగ లార్తి, మునుంగుదు రాత్రి మూర్ఛలన్ !

లేక పురుషుల కధైర్యము యుక్తము కానేరదు. మదనుఁడు తలఁపఁ దలఁప విజృంభించుచున్నాఁడు. కావున నే

నిఁక సంకల్పింపక యూరకుండెదను. (స్మరించి) అహో! దాని రూపసంపద, రూపమునకుఁ దగిన యౌవనము, యౌవనమునకుఁ దగిన సౌకుమార్యము! ఇటనే,

మ. సలుపంబోలు విధాత యీగతిఁ బ్రతిచ్ఛందంబకో యౌవనో
జ్జ్వలదివ్యాంగల కట్లు వోల, దుదురాలోన్నదామనీకాంతు లీ
లలనారూపము దాల్చెనో కో! జలతల్పంబందు నిద్రింప బె
గ్గిలి కృష్ణుం డిగ ద్రావి యిక్కరణి లక్ష్మీదేవి యిం దున్నదో!

ఎట్లు నేను మరలఁ జింతింపఁదొడఁగితిని. ఇఁక నే నేమి చేయుదును? నామనస్సైతము నాయిచ్ఛలోఁ బ్రవర్తింపదు; ఇచ్చట,

క. మనసు నరికట్టి నిలిపిన
నొనరగ క్షణమేని యూరకుండదు, మగలం
జనుఁ జిరకాలము వల్లిం
చిన దుష్పాఠంబవోలెఁ జేగదు త్రోవన్.

లేక మనస్సును జయింప శక్యముగాదేమో! దానినే తలంచెదను. అహో! స్త్రీగుణములెల్ల నిచ్చటఁ బొందుపడి యున్నవి. (చింతాభిభూతుఁడై కూర్చుండును).

(ధాత్రియు నళినికయుఁ బ్రవేశింతురు)

ధాత్రి - (వితర్కించి) అహో, కార్యమెంత సంకటమైనది? ఇట్లు జరిగినచో రాజకులము దూషిత మగును. ఇట్లు చేయకున్న నామె తప్పక నశించు. నేననేకోపాయములాలోచించితిని. నాకు నిప్పుడును, ఆమె మఱఁగు పఱచుచునే యున్నది. లేక యామె యేమి మఱఁగు

పఱచుచున్నది? నాఁటినుండి యామె సుమనావర్ణిక
మొల్లదు, ఆహారము రుచిచూడదు. గోష్ఠిజనముతోఁ
గ్రీడింపదు. దీర్ఘముగా నిట్టూర్పువిడుచును. అసంబద్ధ
ములు మాటాడును. చెప్పిన దెఱుఁగదు. గాఢముగా
నవ్వును, ఒంటరిగా నేడ్చును. రోగమును వంచించును.
కృశించుచున్నది. పాండుభావము పొందుచున్నది.
ఇందులో నొక యాశ్చర్యము; ఇట్టియవస్థా విశేషము
లతో నుండియు లజ్జ, భయము, కులమానము, బాల
భావము, వీనిచే నొకతెతో నైనఁ గొంచెమైన నాలో
చింపదు.

నళి - ఎందుకని చెప్పదు! నాతో నంతయుఁ జెప్పుచున్నది.

ధాత్రి - ఒసీ, నీయభిప్రాయ మెఱుఁగుదును. అవస్థ నెఱిఁగి
యెల్లవిధముల నతనితోఁ గూర్పవలయు ననుటయే.

నళి - కాక ఇట్టివా రట్టిగుణ విశేషములచే నకులీను లగు
దురా యేమి?

ధాత్రి - అచ్చటనే సందేహము? అమ్మగారి సమీపమున
మంత్రు లిట్లు చెప్పఁగా నేనును వింటిని, 'అది యు
ట్టిది గాదు, ఏదో కారణమునఁ ద న్నంత్యకులజుఁడని
మఱఁగు పఱచుకొను చున్నాఁడు.'

నళి - అతఁ డెవఁడై యుండును?

ధాత్రి - ఆసందేహమే లేనియెడల నితనికంటె గుణశాలి యెవ్వఁడు లభించును?

(తెరలో)

చ. కలిమియు రూపు సత్త్వమును జ్ఞానమునుం గులహీనులం దొగిం
గలిగినఁ గల్గుఁ గాక మఱి కల్గునొ శీలవిశుద్ధి వారికిం?
గలుగు వినంగ నీతఁ డగు కాలము వచ్చిన వీనివంశమున్
గులగతశంకఁ బుచ్చి సమకూర్చు నభీష్టములైన కార్యముల్!

ధాత్రి - ఓసీ, ఎవ్వఁడు పలికెను?

నళి - ఇచ్చట నెవ్వఁడును గానరాఁడు.

ధాత్రి - నామేను గగురుపొడుచుచున్నది. నిస్సంశయముగా దైవమె పలికెను. ఇది కేవలము మానుష మని తలఁప.

నళి - అతనికులసందేహము వాసెను. మనమాట వినునా వినఁడా యని చింతించుచున్నాను. (చింతించి) వీని నున్మాదింపఁ జేయఁగల యారూపము ధన్యమైనది. వేయేల? వాఁడు మన్మథుఁడైనను భర్తృదారికరూపముఁ జూచి క్లేశింపక మానఁడు. కావున నతఁడును గ్లేశించుచుండు ననియే తలంచెదను.

ధాత్రి - ఓసీ, ఇదియె యతని గృహము. దీనికి నాఁడు హస్తిసంభ్రమదివసమున కౌతూహలముతో వచ్చియుంటిని.

నళి - ఓసీ, ద్వారముఖ మెంతదర్శనీయమై రమ్మని పిలుచుచున్నది! ఓసీ, రా, ప్రవేశింతము.

ధాత్రి - ఓసీ, భర్తృదారకుఁ డెక్కడ? ఏమిచెప్పితివి? చతుశ్శాలలోనున్నాఁ డనియా? (పరిక్రమించిచూచి) ఇతఁడె మన భర్తృదారకుఁ డొంటిగా నేమో చింతించుచున్నాఁడు.

నళి - ఓసీ, ప్రవేశింతము.

ధాత్రి - అట్లచేయుదము. (ప్రవేశించి) అయ్యగారికి సుఖము!

అవి - అహో, దానిరూపసంపద!

ధాత్రి - (ఆకులముతో) ఏమి కానున్నది? అయ్యగారికి సుఖము.

అవి - మ. స్తనభారాలస నయ్యురంబు జఘనోద్యద్భారఖిన్నంబొడల్

ధాత్రి - అమ్మో, ప్రలపించుచున్నాఁడు!

అవి - కను లార్చున్ సహజారుణాధరరుచా కల్లోల లీలాస్యమున్

ధాత్రి - ఇట్లున్మాదింపఁ జేసినయది ధన్యురాలే!

అవి - గనులం ద్రావఁగ నొప్పనేని యమృతాకారంబు భీతిల్లుచోఁ

ధాత్రి - కార్యము చక్కఁగా నున్నది.

అవి - దను వెట్లుండు రతాంతర ప్రచురమాద్యద్విభ్రమాధీనమై!

ధాత్రి - ఆమెయే యితని నున్మాదించెను.

నళి - ఇతఁడును గ్లేశించుచుండు నని చక్కఁగాఁ జెప్పితివి.

ధాత్రి - నీవు చక్కఁగా నెఱింగితివి! అయ్యగారికి సుఖము.

అవి - (చూచి సిగ్గుతో) మీకు స్వాగతము.

ఇరు - సుఖమే?

అవి - మీదర్శనము వలన సుఖమే కాఁగలదు.

ధాత్రి - అయ్యా ! ఏమి యాలోచించుచున్నారు ?

అవి - అమ్మా, శాస్త్రము చింతించుచున్నాను.

ధాత్రి - ఇంత యేకాంతమునఁ జింతింపఁదగిన యట్టిరమణీయ శాస్త్రము పేరేమి ?

అవి - అమ్మా ! యోగశాస్త్రము.

ధాత్రి - (స్మితముతో) శుభము పలికితివి, యోగశాస్త్రమే యగుఁగాక.

అవి - (తనలో) దీనివాక్యార్థ మేమి ? అభిలాషవశమున నొకటి తలంచినను వే ఱొకటి చెప్పుచున్నాను. (ప్రకాశముగా) నీయభిప్రాయ మేమి ?

ధాత్రి - యోగమును గోరియే మేమును వచ్చితిమి. అయ్యగారు యోగము ననుమతించిరనఁగానే రాజగృహమున మా యేకాంతావాసమున మాకును గార్యమునమకూరినట్లె. అచ్చటఁగూడ నొక రింతకు నధికముగ యోగమును జింతించుచునున్నారు. వారితోడనె యచ్చటనె చక్కఁగా యోగవిధానము తాము జింతింపఁగల రని.

అవి - ఎట్లింకను నాకుభాగ్యము రానున్నది ? (ఆసనమునుండి లేచి), అమ్మా ! నాప్రాణముల మరల నిచ్చినట్లున్నవి. ఎలనఁగా,

ఉ. కాంతమొగంబు సౌమ్యఫలకం బగు, నైనను జాలఁ దీక్ష్ణ, మ
త్యంతమనోజ్ఞ మయ్యును భయాకులదృష్టివిషోజ్జ్వలంబు, నే

నెంతయుఁ జూడఁ జూడ మది కెక్కు వికారము వెట్టిపుట్టె నీ
రింతకు వచ్చి వాగమృత మింతియ చిల్కఁగఁ జేతరించితిన్.

ధాత్రి - తా మామె నెదురుచూచుట శుభమే యయ్యె. అతి ప్రసంగము నాకేల? కన్యాపుర మిప్పుడ చేరఁదగును. కన్యాపుర రక్షకుఁడగు నార్యభూతికుఁడు పూజించి పంపిన కాశిరాజు దూతతో మా మహారాజు సెలవు మీఁద బయలువెడలెను.

అవి - మంచిది, ప్రథమకల్పము. అమ్మా, ఎవ్వఁడాతురుఁ డౌషధమును బొంది మందీభూతుఁ డగును?

ధాత్రి - ప్రవేశమమాత్రము దుర్లభము; లోన చిరకాల ముండుటకు వలను గలదు.

అవి - లోనఁ బ్రవేశించిగదా యాలోచింపఁ దగు; ప్రాసాద మాలలో నర్గళములనెల్ల వదల్చియుంపుఁడు.

ధాత్రి - అట్లు గావించెదము. లోపలఁ జేయఁదగినవెల్ల సంపాదించెదము. అయ్యగా రప్రమత్తులై చొత్తురుకాక.

అవి - అమ్మా! రాజగృహవిధానముఁ జక్కఁగాఁ జెప్పుము.

ధాత్రి - ఈలాగు——

అవి - కానీ, పో.

క. విని రాజకులవిధానం
బనువుగ లోఁ జొచ్చినట్ల యాత్మకుఁ దోఁచెన్
అనుకూలదైవ ముండిన
జను లేమియు ననరు పౌరుషక్రియ సలుపన్.

(చింతించి) అమ్మా! మాంకీకార్యమున నమ్మకమేది?

ఇరువురు - ఇదియె ప్రత్యయము; జయము, భర్తృదారక!

అవి - కానీ, ఇంకం బోండు. అర్ధరాత్రము నెదురుచూచు చుండుండు.

ఇరు - చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

(విదూషకుండు ప్రవేశించును)

విదూ - అహో, నగర మిప్పు డెంత శోభిల్లుచున్నది! సూర్య భగవానుం డస్తమించి దధిపిండపాండురము లగు ప్రాసాదములమీందను, అగ్రాపణములయందును తేనెయు బెల్లపునీరును గురియున ట్లున్నాండు. గణికా జనులును, నాగరక జనులును, బరస్పర విశేష భూషణముల ధరించి తమ్ముం గానిపించుకొనం గోరి వారివారి మేడలపై విభ్రమముతోం జరించుచున్నారు. నేనో యున్మాదము నెందిన యతనితోడ నట్టివానిం జూచి నీ రాత్రి సహచరుండనయ్యెద నని నగరము వెడలివచ్చితిని. అతండును మా యధన్యతచే నేదో యొక యనర్థచింతనముచే నన్యునివలె నయ్యె. ఇదియె యతనిగృహము. ఇప్పుడె నగరాపణాళిందమున, నచ్చట నతనియిల్లు వెడలి రాజదారికదాదియు, సఖియు, వచ్చిరని వింటిని. వారి కక్కడం బనియేమి? లేక పురుషునిభాగ్యములు హస్తిహస్తమువలె సంచ

లించుచుండును. లేకమాకనర్థమే వచ్చెనో; రానిమ్ము. అవస్థాసదృశమగురాజగృహముఁ జొచ్చెదను.(ప్రవేశించి) హీం - హీం - ఇదె - యతఁడు కాముకజనవర్గకముచేఁ బూయఁబడినట్లు పాండుభావముతో నిటు వచ్చుచున్నాఁడు. కాక సురూపుల కన్నియు నలంకారములె. (సమీపించి) అయ్యా! జయము.

అవి - వయస్య! నీవు నగరమునఁ జాలఁ దడసియున్నట్లున్నది.

విదూ - నీ విప్పు డామంత్రణవిప్రలబ్ధుఁ డగుబ్రాహ్మణునివలె నహోరాత్రము చింతించుకొనుచున్నావు! నేను పగలంతయు నగరము దిరిగి భోగము దొరకని ప్రాకృత గణికవలె రాత్రిఁ బ్రక్కను బండవచ్చుచున్నాను.

అవి - నీ కొకప్రియవార్త చెప్పెదను.

విదూ - ఏమి? మనకు ఋషిశాపము సమాప్తమయ్యెనా?

అవి - తప్పక కాఁబోవుదానిలో సంతోష మేది?

విదూ - ఇఁక మఱియేమి?

అవి - ఏమి! కురంగి దాదిని, నళినికఁ జూడకుంటివా?

విదూ - అగునయ్యా, వారిని జూచితిని; ఏమి తెచ్చిరి?

అవి - మాకు శోకౌషధము.

విదూ - అయినఁ జూతము.

అవి - సమయమునఁ జూతువు; ఇప్పు డిది వినుము.

అవి - చెప్పుఁడు, చెప్పుఁడు.

అవి - వేయేల, ఆమె యిప్పుడ కన్యాపురము ప్రవేశింపఁ దగు నని చెప్పెను.

విదూ - (నవ్వి) ఏయుపాయముచే నభ్యంతరముఁ జొచ్చి జీవము నిలుపుకొనఁ గోరెదవు? కుంతిభోజుని మంత్రు లనఁగా విషమశీలురు.

అవి - ఎట్లు నీకును శంకింపఁజను? చూడు.

క. సమసిరి తమసేనలతో
విమతులు నాయొకనిచేత విడిచిరి దర్పం
బమరారి యవిసె నవిరూ
పమున న్నాభుజముచేత భరమే మనుజుల్.

క. తల యెత్తి రరులు నేఁడును
బొలిసిరి నాయొకనిచేత మొనలుం దారుఁ
దొలిఁ జెడియె నవినికాటుఁడు
తల మొట్టినఁ గిట్టి నరు లుదగ్రులె నాకున్.

విదూ - తెలియును. నీయమానుష కర్మముల నెఱుఁగుదును. కాని రాత్రితోఁ బరగృహప్రవేశ మెల్లవిధముల శంక నీయమే.

అవి - ఇది పరమార్థము, కుంతిభోజుని కన్యాపుర మెల్లవిధములఁ జొరవలసినదే! మహాబ్రాహ్మణ! దాని కనుమతముగాఁ బల్కుము.

విదూ - న న్నెట్లు విడచిపోయెదవు? నేను నిన్నెప్పుడును విడువను. ఏడ్చుచున్నను గొనిపోవలసినదే.

అవి - నీకు శాస్త్రమార్గము తెలియదు.

క. చోరజను జనునకుఁ బరమం
దిర మొక్కఁడె, మంతనంబు దీర్పఁగఁ దగు నొం
డొరుతోఁ బలువురితోడన్
నెరపందగుఁ గలను శాస్త్రనిర్ణయ మిదియుఁ.

కావున నే నొక్కఁడ కుంతిభోజుని కన్యాపురము చొరఁ జను. నీకు మాయందు సందేహమువలదు. చూడుము.

గీ. కుంతిభోజునిసేనల గుణము లేదు
విభవములఁ జేసి యవలీల విభుగృహంబుఁ
జొరఁదగు భుజంబ యాయుధోత్కరము మాకు
నీవు శంకింపఁ బని యేమి నేస్తకుచు?

విదూ - ఇట్లు నీవు నిశ్చయించియున్న యెడల నే నిప్పుడె నగరమునకుఁ బోయెదను. నా కక్కడ నొకమిత్రుఁడు గలఁడు. వానియింటిలోఁ బ్రొద్దు పుచ్చెదను.

అవి - నీవు బాగుగాఁ జెప్పితివి. ఇప్పు డభ్యంతరముఁ జొచ్చి యాహ్నికములఁ దీర్చుకొని మహారాజుగారి సెలవు మీఁద వాసగృహమున శయనసంవిధానముఁ జేరి యెవ్వ రెఱుఁగకుండ నగరము ప్రవేశించి నీ మిత్ర గృహమునఁ బ్రొద్దుపుచ్చెదను.

(చేటి ప్రవేశించును)

చేటి - జయము, భర్తృదారక! స్నానోదకము సిద్ధమయ్యె.

అవి - ఇదె యిదె వచ్చితిని, ముందుగాఁ బో.

చేటి - చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

అవి - వయస్యా! దివాకరభగవానుఁ డస్తమించెను. ఇప్పుడు-

క. బెరయఁగఁ జీకటితూర్పునఁ
బరఁగఁగ నెఱసంజకెంపు పడమటిదెసఁ నం
బర మొప్పె నర్ధనారీ
శ్వరశోభాకృతి ద్విధావిభక్తాంగంబై.

విదూ - నీవు చక్కఁగాఁ జెప్పితివి. పగలు దాఁటిపోయినది; ప్రదోష మెక్కెను.

అవి - అహో, లోకస్వభావ మెంత విచిత్రమైనది.

చ. సవితిలకంబు పోఁ దుడిచి, భాగ్రిజదుడుప్రజకిన్న వాలికం
దివుట ధరించి, యాతపము దీఱ, మనోహరశీతవాతముల్
సహకము గాఁగ రా, విటజనంబు చెలంగఁ గడంగఁ జోరులు
త్సవమున, మర్త్యలోక మిదె సా నగు వేషము మార్చి వచ్చెనాఁ

(నిష్క్రమింతురు)

పాఠాంతరము.

గీ॥ ప్రాగ్దిశాభాగ మంధకారమునఁ బూసి, పరమదిక్కున మైఁ దాల్చి సంజకెంపు
రెండునగములఁ దగి యంతరిక్ష మొప్పు, జూపి నర్ధనారీశ్వర రూపశోభ.

అవిమారకము

తృతీయాంకము - ప్రథమరంగము

(కురంగియు నిరువురు చేటికలును బ్రవేశింతురు)

కురం - ఓసీ, అతఁ డేమి చెప్పెను?

చేటి - భర్తృదారిక! ఎవ్వఁడు?

కురం - (తనలో) నిర్భాగ్యురాలను. నా హృదయము పగులుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కన్యాపురచేటుఁడు.

మాగ - నేను వానిం జూచితిని; మాటాడితిని; ఏమియుఁ జెప్పఁ డయ్యె.

కురం - అక్కటా! కన్యాపురచేటుఁడు నాకు శుకపంజరము చేసి యియ్యఁ డని అమ్మకుఁ జెప్పియంపెదను.

మాగ - భర్తృదారికకుఁగా శుకపంజరము తెచ్చియున్నారము గదా!

కురం - వాచాటా! మఱియేమున్నది?

మాగ - కానీ.

కురం - ఓసీ, ప్రొద్దెంత?

మాగ - ప్రదోషము మునిఁగిపోయెను.

కురం - అట్లయినఁ బ్రాసాద మెక్కుదము.

మాగ - విలాసిని, ముందు పొమ్ము, శయనాసనములఁ గూర్పుము.

విలా - నీవు నిద్రించుచుంటివి! ఎప్పుడు శయనాసనములఁ బఱచితి నేమి?

మాగ - ఓసీ, నీయలసత్త్వము నే నెఱుఁగుదును. పగలే కూర్చినవాని నిప్పుడు కూర్చితి ననెదవు.

విలా - ఓసీ, అట్లు చెప్పకు; భర్తృదారికకుఁ గాక పెక్కులు గలవు.

మాగ - ఓసీ, పోయి యెక్కెదను. (అందఱుఁ బరిక్రమింతురు)

మాగ - ఇదె ప్రాసాదము.

కురం - ముందుగాఁ బొమ్ము (ఎక్కుటను నటింతురు)

మాగ - బాపు, విలాసిని, బాపు! నీ కేరునకుఁ దగినట్లు చేసితివి. ఈశిలాతలమునఁ బఱపు పైచితివి.

విలా - అభ్యంతర మండపమునను బఱపు పఱచితిని. మాగధికా! చూడు చూడు నాయలసత్త్వము!

మాగ - నీ వతిపండితురాల వైతివి; ఇట్లు పండితచేటునిఁ బెండ్లాడుము.

కురం - ఓసీ, ఈ శిలాతలమున ముహూర్తము కూర్చుండెదను.

మా - భర్తృదారిక యభీష్టముచొప్పునసే; కానిమ్ము.

(అందఱుఁ గూర్చున్నారు)

మాగ - భర్తృద్దారిక ! ఒకకథ చెప్పెదను.

కురం - నీయసంబద్ధ ప్రలాపము నాకుఁ దెలియును.

మాగ - భర్తృదారిక! కథ క్రొత్తది.

కురం - వేఁడుకొనెద, నన్ను నిర్బంధింపకుము! ముహూర్తము పరుండెదను.

విలా - భర్తృదారిక సుఖముగా శయనించుఁగాక ; నాకుఁ జెప్పుము.

కురం - (తనలో) ఏమిగా నుండును ?

మాగ - ఓసీ, భర్తృదారికకు వలదు ; నీవు వినుము.

(అని మెల్లఁగాఁ జెప్పును)

కురం - హుం, రహస్యము తెలిసె ; చెడితిని.

విలా - నీ వెక్కడ వింటివి !

మాగ - అమ్మగారి పరిచారిక వసుమిత్ర చెప్పినది.

విలా - అమ్మగారే స్వయముగాఁ జెప్పియుందురు.

మాగ - కాశిరాజపుత్రుఁడు జయవర్మ యనువాఁడు గలఁడు. అతనికి భర్తృదారిక నిచ్చినట్లే ; అతనిదూత రాఁగా మహారాజు పూజించెను. అతనిచిత్రపటమును సైతము పుచ్చుకొనెను.

కురం - (తనలో) ఇది యబద్ధము ; నామనస్సునకుఁ దోఁచు చున్నది.

మాగ - అప్పు డమ్మగా రిట్లు చెప్పిరి "నాకూఁతురు బాల; ఒకదినమైనఁ జూడలేకుండఁజాల; మహారాజునకు నాయం దనుగ్రహము గలదేని యిచ్చుటకే యల్లునిఁ బిలిపింతురుగాక" యని.

విలా - తరువాత,

మాగ - తరువాత మహారాజందునకును సమ్మతించి యప్పుడ మంచినక్షత్ర మని దూతతో నార్యభూతికునిఁ బంపిరి.

కురం - (తనలో) అయ్యో! కార్యము కాలాంతరిత మయ్యె.

విలా - భర్తృదారికకు రూపయౌవనములు సఫల మయ్యెనని మాకుం బ్రియము.

నళినిక - (ప్రవేశించి) నాతల్లి యిట్లు చెప్పెను. "పోయి యీ వృత్తాంతమును భర్తృదారికకుఁ జెప్పుము; ప్రియ వార్తలు ప్రియులకుఁ జెప్పినప్పుడు ప్రియతరములగును. ఇఁక నదియు నన్నుఁ జూచి సర్వము నమ్మి చెప్పును. నేను సమయమున సమీపమునకు వత్తును" అని. కావున నీప్రియవార్త భర్తృదారికకుఁ జెప్పెదను.

(పరిక్రమించును)

కురం - ఏమి! నే నెన్నఁడును ననుభవించి యెఱుఁగని చింతా రోగము నన్ను వెఱ్ఱిదానిఁ జేయుచున్నది; పుష్పహారము నొల్ల; గోష్ఠి రుచింపదు; ఇది మనోహర మయ్యు దారుణమే; నళినికా, ఇది యేమి?

మాగ - భ_ర్తృదారిక, నేను మాగధికను.

విలా - భ_ర్తృదారిక, నేను విలాసినినే.

నళి - (సమీపించి) భ_ర్తృదారిక! నేను నళినికను. సోపానశబ్దము చేతనే భ_ర్తృదారిక యెఱింగియుండును. భ_ర్తృదారిక! అమ్మగా రిట్లు చెప్పిరి.

కురం - ఏమని?

నళి - ఇ ట్లని (చెవిలోఁ జెప్పును)

కురం - చారిత్రము హీన మగును.

నళి - ఇది సంభావనీయమె; అది యదియే.

కురం - నళినికా, దేహము నొత్తుము.

నళి - చి_త్తము, భ_ర్తృదారిక.

విలా - నళినిక, వివాహ మెప్పు డగును?

(తెరలో)

ఇప్పుడే.

నళి - చిరంజీవ.

(తెరలో)

రాజపురుషులారా! అమాత్యుఁడు వెడలిపోయెనని యతనిభృత్యులలో నొక్కఁడైనను గన్యాంతఃపురరక్షణార్థము వచ్చినవాఁడు కాఁడు. మీయిష్టానుసారము చేయుఁడు, నేను రేపు రాజునకు దీని నివేదించెదను.

విలా - ఓసీ, నళినికా! ఏమని వినవచ్చెను?

నళి - ఎప్పు డాభర్తృదారకుఁడు ప్రవేశించునో యప్పుడ వివాహము.

విలా - అవిఘ్నముగాఁ బ్రవేశించుఁగాక.

నళి - అట్ల యగుఁగాక.

మాగ - ఓసీ, రమ్ము చతుశ్శాలలోఁ గూర్చుందము.

విలా - అట్ల కానిమ్ము. ప్రదోషము గడచిపోయెను. వెన్నెల యెక్కెను.

నళి - ఓసీ, నాకు నాసన మేర్పఱుపుము.

మాగ - అవకాశ మున్నది. నిద్ర పోవువఱకును భర్తృదారికను సేవించుచుందుము.

నళి - అట్ల కానిమ్ము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(అవిమారకుఁడు చోరవేషముతో ఖడ్గహస్తుఁడై రజ్జువుతోఁ బ్రవేశించును.)

అవి - (విమర్శముతో) హా! తారుణ్య మనునది యెంతకష్టము! ఏలనఁగా,

ఉ. పైకొను రాగముం బెనుచుఁ, బాల్పడఁ ద్రోయుఁ బ్రమాదవృత్తికిన్,
దూకొను సాహసక్రియకు, దోషవిచారము సేయ నొల్లఁ డే
పోకలనైన మైమెయిన పోవు, గణింపదు నీతిమార్గమున్,
బోకడఁబెట్టుఁ, బెద్ద లొకపోఁడిగఁ జెప్పినబుద్ధులేనియున్.

ఎందున కాత్మాధీనము లగు నర్థముల నిట్లు మందుఁడ నగుచున్నాను! ఇక్కడ,

చ. పురమునలేవు నా చననిపోకలు, రక్షులసార మెల్ల నె
ల్లరకును దెల్ల మీ తపములావున నద్దమరేయు భీష్మ మై
నెరసె, సహాయ మీ యసియు, నిశ్చితనిష్ఠిత మంతరాత్మయున్,
బరిపరిభంగు లేల తలఁపం, గలవే యిఁక దుష్కరార్థముల్:

అహో, అర్ధరాత్ర మెంతప్రతిభయము! ఇప్పుడు.

మ. ఘననిద్రారసమోహమగ్నులు జనుల్ గర్భస్థులుంబోలెఁ, జెం
దనో ధ్యానస్థితి నాఁగ మేధ లెసఁగున్ నిశ్చేష్ట నిద్రాసుఖ
జ్ఞనమై, చీఁకటి కూరి క్రమింగనో కో ! నా స్పర్శానుమేయంబు ల
య్యె నగంబుల్ జగమెల్లరూపు మఱుఁగయ్యెన్ మాయమై డాఁగె
[నాన్.

ఇప్పుడే కాళరాత్రి వర్తించుచున్నది.

ఉ. పాం జెదునో తమశ్ఛ్యయము పాథము గాఁ బురమార్గనిమ్నగల్,
మీఱి తుఱంగలించుబలుమేడలపంక్తులు సైకతాళి గాఁ
దీఱినచీఁకటిం బదియుదిక్కులు రూపులు మాసి మున్గె నీ
దాఱినయంధకారమును దాఁటఁగఁ దెప్పకుఁగాక శక్యమే.

(పరిక్రమించి చెవి యొగ్గి) హో, గాంధర్వధ్వనివలె విన వచ్చుచున్నది. ఎవ్వఁడు వీఁడు సర్వకాలముల సుఖముగాఁ బ్రియురాలితో గాంధర్వము ననుభవించుచున్నాఁడు. తెలిసె, తానె స్వయముగా వీణ వాయించుచున్నాఁడు. ఏలనఁగా,

క. పొడ వగు హర్మ్యము, జాలము
లడఁచిరి, తంత్రీనినాద మను నాదముతో
ముడివడు, బాహ్యస్థానము
కడుబయ, లిటు మీట స్త్రీనఖంబుల వశమే?

అయినను గీతమాత్రము స్త్రీయది, ఏలనఁగా,

క. మంద మయి విశదమయి రహిఁ
బొందుం దానంబు, గలిగె ముఖనాసిక ని
స్స్యంద మయి నాద, మింకయుఁ
జెందెంగంకణరవంబు, చేతాళముతోన్.

(పరిక్రమించిచూచి) హాహాహా! వీఁడు వేఱొకఁ డెవ్వఁడో దయితం బుజ్జగించుచున్నాఁడు. వీని యపరాధము గొప్పదే యైయుండును; ఇంతప్రౌఢయ్యు నీమె వీనిచే నూఱడ గొన్నది గాదు. కాక ప్రసన్నురాలై యీ వ్యపదేశమును గోరుచున్నదో యేమో? ఏలనఁగా,

ఉ. త్రువ్వెడుబాష్పబిందువులతో జడగద్గదజిహ్మకంఠయై
యెవ్వతె నీకు నే ననుచు నించుక పల్కు నిగూఢరాగయై,
యవ్వనజాక్షి తాఁ బ్రియున కగ్గమ యయ్యు నుదారభావతన్
జివ్వలమాటలే పలుకు స్త్రీయగుటం బ్రతికూలవాదనన్.

భైరవస్వరము గలిగించు నీ పక్షి యేది—? అగును; ఇదిగుడ్లగూబయే. ఎట్లిది నవ్వె? ఉలూకస్వరశ్రవణభీత యై యికాంత తాన వీనిం గౌఁగిలించికొనియె! వయస్సునకుఁ బరవ్యాపారములఁజూచుట ధర్మమా యేమి? కావునఁ గడచి పోయెదను. (పరిక్రమించి) ఎవ్వఁడు వీఁడు నగరపుటంగడిముంగిట శంకతో నతిస్నిగ్ధముగ మాటలాడుచున్నాఁడు? వీఁడు మన బ్రహ్మచారియే కాఁబోలు.

చ. పరిజన మొయ్యనాడు మని బాధయొనర్ప, విభూషణాళిచే
బెరసిననిస్వనంబు విని బెగ్గిలఁ గామశరాభిభూతుఁడై,
సెరయిక లేనిమాటమి గణించు, మఱుంగులె కోరుఁ, బ్రేయసిన్
గొరసి ప్రియంబుమై నెదురుపోవఁగ నొల్లఁడు, జారుఁడయ్యెడున్.

(పరిక్రమించి) అయ్యే, వెన్నెల వచ్చెను. హా, వెన్నెల కాదు. ఇది యుభయపక్షగత ప్రాసాదముల గవాక్షాంతర్గత మగు దీపప్రభయే. ఇటుఁ బ్రయత్నముతో నాత్మ రక్షింపఁ దగును : అహో, వీఁడె దొంగ ; వీఁడు,

గీ. సుదృఢపరికరములు దాల్చి ముదముతోడఁ
బరగృహంబున మాటలు పట్టివినుచు
వేగఁ బోవుచు దివ్వెలవెలుఁగుఁ జూచు
నడుగుచప్పుళ్ళ కెంతయు నాత్మనులుకు.

కానీ, వీని వదలిపోయెదను. (ఏకాంతముగా నిలచి) నృశంసుఁడు పోయెను. ఇఁక మనపని చూతము. (పరిక్రమించి) అహో! వీరు రక్షిపురుషులుగదా? ఇప్పు డేమి చేయుదును? కానిమ్ము, తోఁచెను! ఇదె శృంగాటకమున నుండు విటసభం జొచ్చెదను. (దాఁగియుండి)

గీ. రాజపురుషుల మితపరాక్రములఁ జూచి
డాఁగఁ జనునన్న నాదు ఖడ్గంబె నవ్వు
రక్షిపురుషుల నోర్వ భారంబు గాదు
కార్య మీడేర్పఁ జొచ్చితిఁ గాక యిందు

రక్షులు పోయిరి. ఎవ్వరి కెవ్వరు రక్షకులు; నన్ను నేను రక్షించుకొన్నప్పుడు!

క. ఒగి వీరవరులు వడయని
మగటిమి నిశి రాగలోభమదమోహయుతుల్
తెగుదు రిటుఁ బురుషకారమె
[illegible]గడుఁగ విషమంబు సుఖము నిశివిహరణముల్.

ఇదియె రాజకులము. ప్రాకార మెంతగట్టిగాను బొడ్డ వుగా నున్నది! ఇక్కడఁగదా పురుషులకుఁ గక్ష్యాబంధము ప్రయోజకమగును! లేక ప్రవేశించినపిదప నాలోచించెదను. కపిశీర్షకములు గట్టివే! ఇచ్చట నిలచి త్రాడువైచెదను. 'నమః ప్రజాపతయే నమః సర్వసిద్ధేభ్యః ప్రసీదంతు బలిశంబరమహా కాలాః విజృంభతాం రాత్రిః! వర్ధతాం నిద్రా, అనుమన్యతాం పద్మా, లయంగతాః సర్వవిఘ్నాః భవంతు, హతాః పరిపంథి కా భవంతు, జయతు భగవతీ కాత్యాయనీ!' (త్రాడువైచి) హాహా! కపిశీర్షకమునకుఁ ద్రాడు తగులుకొనియె. అహో, భవితవ్యప్రభావము! ఒక్కమాటు వైచినంతనె చక్కఁగాఁ దగులుకొనుట కార్యసిద్ధి యని కానవచ్చుచున్నది. అహో భగవత్ప్రజాపతి యెంత బలవంతుఁడు! ఏలనఁగా,

చ. తొడరుట మేలు కార్యములు దోసము లేవొనఁగూడకుండినన్,
బడయఁగఁజాల దీని నని బాలిశుఁ డైనను బూనికి సేయునే,
కడఁకల మేలుగాఁ బురుషకారము సెల్లఁగ మానవుండు సే
సెడు, నటఁ గార్యసిద్ధియును జేకుఱు దైవము చక్కఁజూచినన్.

కానీ, త్రాడు పట్టుకొని యెక్కెదను. (ఎక్కిచూచి) అహో, రాజకులసంపద!

మ. విపులం బయ్యె మితోపమంబు, నిబిడస్థితంబు కక్ష్యావళీ
స్ఫుటం బౌటఁ, గ్రమోచ్ఛ్రితం బగుటఁ బ్రాప్తశ్రీమహాన్నత్య మై
నృపదివ్యధ్వనోత్తమం బలరెడున్, నిస్సంఖ్యహర్మ్యావళిన్
విపులాక్రాంతి యొనర్చి నాకముఁ గొనన్ వేలంబువెట్టించె నా.

ఇచ్చట నుండఁజనదు. ఆట్టాలప్రతోళీంద్రమహాముల వలన సర్వావిఘ్నము లగు. కానీ, ఈప్రాటితోనే డిగియెదను. (డిగి) ఎచ్చట నీప్రాటిని దాఁతును. (ఆలోచించి) కానీ, తోఁచెను. ఈ హస్తిశాలలోఁ ద్రాళ్ళు కోసి యుంచెదను. (ఉంచి పరిక్రమించి)

మ. అదె తంత్రీధ్వని! కామినీమధుర గీతారావ సంమేళితం
 వేళ్ళో కడెసఁ బోయెదను.
బదె! గంధస్ఫురణంబు కుంభివరదానామోద సంబోధితం
 ముహూర్తముండి పోయెదను.
బదె! దీపప్రభ యందు నుండరె భళీ! యారక్షు లున్నిద్రులై
 గతియేమి?
సదరంబయ్యెడు రాత్రియొక్క మహీభృత్సద్మంబు బద్మంబులున్.
 పోయెదను; ఇదియె యూమె చెప్పినమార్గము; ఇదె మందాకిని; ఇదె దారుపర్వతకము; అదియె యుపస్థానసభ; అహో, అది కన్యాపురప్రాసాదము. దీనిలోఁ గాష్ఠకర్మ బహుళతచేతను, జాలకములు దగ్గఱఁగా నుండుటచేతను, నెక్కుట సులు వగును. లేక దురారోహమగునేమో! ఏల,

ఉ. చిత్తములోనికోరికలు చేవడఁ దొయ్యలి డాయవచ్చి యీ
 కొత్తళ మెక్కి లోన డిగఁ గొంకుట నాకిటఁ యేల? దప్పిపై
 పత్తిలిపోయి సాలుకయుఁ బద్మసరోవరనాళకంటకో
 పాత్తభయార్తుం డగుచుఁ బాయునె పాథముఁ గ్రోల కెవ్వఁడున్!

కానీ యెక్కెదను (ఎక్కి) ఇదియె ఆమెచెప్పిన జాల యంత్రము. (తెఱచి ప్రవేశించి చూచి) బాగు, కుంతి భోజ! బాగు. ఈ భవనము స్వర్గము నెగనవ్వుచున్న ట్లున్నది. అట్లె.

ఉ. అంచలు నిద్రసేయు స్ఫటికామలరత్న శిలాతలంబులన్
నించిరి సైకతాళిఁ బరుణింప విదూరజమౌక్తికావళుల్
మించులు గ్రక్కుఁ గంబములు మేలిప్రవాళపరిష్కృతంబులై
యెంచఁగ వేయు నేల మణు లెండలు గాయఁగ డాఁగె దివ్వియల్.

ఇఁక రౌద్రవేషమేల? (చోరవేషము పుచ్చి కక్ష్యాబంధము వదలుచున్నాఁడు)

నళి - భర్తృదారకుని వృత్తాంత మేమయ్యె? భర్తృదారికకు నీయవస్థలోఁ బొందరాని నిద్ర కలిగె, నిద్రపోనిమ్ము; ఇప్పుడు నాప్రియుఁడు వచ్చునని విన్నంతనే—

అవి - (విని వేగముతో సమీపించి) అమ్మా, ఇదె నావృత్తాంతము.

నళి - (చూచి సహర్షముగా) భర్తృదారక! మీకు స్వాగతము.

అవి - (చూచి యానందముతో) అక్కాంతయే యది! దీనిఁజూచిన నాకు,

చ. తనియదు చూడ్కి మేఁ గలయఁ దాఁకెదునో సతిఁ గౌఁగిలింపఁగాఁ
గమకనిఁ జెంది బుద్ధియును గాయ్వునఁబాఱెడు నొక్కొకాంత మే
ల్కనుపఁగ, రాగ మంగము నలంతలఁ బెట్టునో నూలుకొల్పి పే
ర్చినయెలమిం బ్రసన్నమగు ప్రేల్మిడి మూర్ఛిలు నంతరాత్మయున్.

నళి - (తనలో) ఇదె భగవంతుఁడు కామదేవుఁడు నదీప్రవాహమువలె రెండు ప్రక్కలఁ బిడించుచున్నాఁడు! భర్తృదారక, శయనతలము నలంకరింపుము.

అవి - మంచిది (కూర్చుండును.)

నళి - భర్తృదారక, భర్తృదారికను మేల్కొనుపుదునా ?

అవి - బాలచాపలము వలదు ; చూడు.

ఈ కన్నులు నాకు రెండె, యొడికఁబాగ వేయును గావు బుద్ధియుఁ
బ్రన్ని కోర్కులం దడవు పాల్పడుటం గడుమూఢ మయ్యె నీ
యున్నవుఁ గాంచి నేఁడె మదనార్ణవపారముఁ జేరఁగంటి నా
కన్నులు మే మెయిన్ జెలువగాత్రములన్ విహరింప నోర్చునే ?

నళి - ఎఱుఁగుదు నెఱుఁగుదు భర్తృదారికకు భర్తృదారకుని పరిశ్రమము.

అవి - ఇప్పుడె నాపరిశ్రమము సఫల మయ్యె.

కురం - (మేల్కొని) ఓసీ, నిరనుక్రోశముగా నేమి చెప్పితివి?

నళి - భర్తృదారిక, నేను మొదటనె చెప్పనా ?

అవి - నాజీవితమునకు ఫలము పొందితిని ; దేనిచే నిది యిట్టి మోహము పొందె ?

కురం - (తనలో) హాఁ, పరిభ్రష్టనైతి! (ప్రకాశముగా) ఓసీ, నే నే మంటిని ?

నళిని - భర్తృదారిక ! ఏమియుఁ జెప్పలేదుగదా !

అవి - ఇది ఈమెమోహావిస్తరమున నాకు రెండవ మోహము.

కురం - నళినికా! చాలప్రొద్దు కూర్చుంటివి, ప్రొద్దెంత?

నళి - అర్ధరాత్ర మయ్యె.

కురం - కావుననలసితివి; వచ్చినన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

నళి - (పలుకుగా) నేను దేహము నొత్తెదను; భర్తృదారికం

గౌఁగిలింపుము.

అవి - (హర్షముతో) మంచిది. ఇట్లే నీవును ప్రియశతములను

వినుము.

కురం - అతిస్నేహముచేఁ బ్రయోజన మేమి? ఇప్పుడే

రమ్ము.

నళి - భర్తృదారిక, ఇదె యున్నాను.

కురం - (బలవంతముగా నళిమొగకు నీడ్చి కౌఁగిలించుకొనును.) హాం,

ఎవరు నన్ను నొత్తుచున్నారు?

నళి - (చెవిలో) ఇట్లు.

కురం - (సంభ్రమముతో) అయ్యో. నాచారిత్రము హీనమైనది.

నాకు భయమెత్తుచున్నది.

అవి -

చ. ఎడఁదలలోన నొండొరు వహించి యెఱింగియు నీవు క్రొత్తవే?
కడు వడఁకంగ నేల సుడిగాలికి నల్లలనాడుతీవవై
జడియకు మిందు నాదెసఁ బ్రసన్నవు కమ్ము శుభాంగి! వేయునున్
వడువుల వేఁడనేల చుగువా శగణాగతు నన్నుఁ గావుమా!

(కురంగి లజ్జతో నళినికఁ జూచును)

నళి - భర్తృదారక! లెమ్ము, లెమ్ము. భర్తదారిక యడుగుచున్నది, లెమ్ము.

అవి - మంచిది. (లేచుచున్నాఁడు)

(ధాత్రి ప్రవేశించును)

ధాత్రి - జయము భర్తృదారక!

అవి - ఎట్లున్నావు?

ధా - నళినికా, మండపములోన పఱుపు పఱచియున్నది. వీరిరువుర నందే ప్రవేశ పెట్టుము.

నళి - అట్లే, (ధాత్రి నిష్క్రమించును)

నళి - భర్తృదారక! లోమండపమునఁ బఱుపువైచియున్నది. భర్తృదారికతో నందుఁ జొత్తెండు.

అవి - నీవును ప్రియశతములను వినుము. (హస్తముతో కురంగి హస్తము గ్రహించి లేచుచున్నాఁడు.)

నళి - రండు, రండు. భర్తృదారక!

అవి - ఇదె యిదె వచ్చుచున్నాను. (ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు)

అవి - (హర్షముతో) నా యౌవనఋణముఁ దీర్చుకొంటిని, ఏలనఁగా,

శా. కన్నీటం దొలఁకాడుఁ గన్గవయుఁ జేఁద్రాగాలంగ నూటాడు లేఁ
జన్నుందోయియుఁ బెల్లు మోచు కటియుం జాఱాడ్రీడాగతిన్
ఘన్నం బంఘ్రియుగంబు సప్తపదలక్ష్యం బయ్యెఁ బొం దబ్బ, రే
యన్నా! నాఱుయుగంబులున్నఁగలఁడే యన్యుండు ధన్యుండిలన్.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

అ వి మా ర క ము

చతుర్థాంకము - ప్రథమరంగము

(చాంగేరికను గొని మాగధిక ప్రవేశించును)

మాగ - అహాహో, పరిజనుల ప్రమాదము ! సూర్యోదయ మయ్యెను ప్రాసాదరచన కాలేదు. గోష్ఠీజనకోలాహలము వినరాదు! ఏమైనది ? రాత్రి నిద్ర మేల్కొన్నందునఁ బ్రమాదముగా నిద్రించియుండును. కావున భర్తృదారికను మేల్కొనిపెదను. (పరిక్రమించును.)

(విలాసిని వీజనముతోఁ బ్రవేశించును).

విలా - మాగధిక ! నిలునిలుము.

మాగ - ఓసీ నన్ను వారింపకు, భర్తృదారికకొఱకు నేను సుమనావర్ణకము తెచ్చితిని.

విలా - భర్తృదారికకు సుమనావర్ణకముగాని, అలంకారము గాని యేల ?

మాగ - అవినీతా, అమంగళము వల్కకుము ! భర్తృదారిక యెల్లప్పుడు నలంకృత యగుఁగాక !

విలా - అట్లు కాదు! భర్తృదారిక కాకృతియే యలంకార మని చెప్పుచున్నాను.

మాగ - ఓ పిచ్చిదానా! పుష్పమును వాసింపఁజేయదా?

విలా - అది నిశ్చయము. స్వభావరమణీయము లగునట్టివి యలంకారముచే నతిరమణీయము లగును.

మాగ - ఓసీ, భర్తృదారిక రూపమున కనురూప మగు భర్తయే కలిగెను.

విలా - పక్షపాత మేల? భర్తృదారకుఁబోల భర్తృదారిక పద్మినివలె యగపడుచున్నది.

మాగ - బాగుగాఁ జెప్పితివి; నాకుఁ జూడ భగవంతుఁడు మన్మథుఁడు శరీరమెత్తిననిట్లుండు నని తోఁచుచున్నది.

విలా - కావుననే భర్తృదారిక భర్తృదారకువదలి క్షణమాత్ర మైన రమింప నొల్లదు.

(కన్నీళ్లతో నళినిక ప్రవేశించును.)

నళి - (శోకముతో) సుఖములకు విఘ్నములు పెక్కులనులోక ప్రవాదము సత్యమేగద! భర్తృదారిక కవిచ్ఛిన్నసుఖ సంభోగముతోడ రతి కలిగించి సంవత్సరమాత్రమ యయ్యె. మనగోష్ఠీజనుల కుత్తరకురువాసము మరలఁ గలిగె; ఇప్పుడు మరల మహారాజీవృత్తాంత మెఱింగె నని విని నా శరీరము పగులుచున్నట్లున్నది. భర్తృ

దారికయు లజ్జాభయమదనులచే గొట్టఁబడుచు సంతాపముచే మూర్ఛాపగతచేతనయై యున్నది. ఈప్రాసాదము చూడ దీప మాఱినట్లు పాడుపడియున్నది. ఆ భర్తృదారకు నెడబాసిన నాకును దేనిలోను హృదయప్రీతి పుట్టదు. భర్తృదారకుఁ డవిఘ్నముగా వెడలిపోయెనని విని నాహృదయము ప్రహ్లాదించిన ట్లున్నది. ఇప్పుడు కన్యాపురమును జక్కఁగా నవరోధించిరి. అహో సఖులు, ఓసీ మాగధికా, ఇది యేమి ?

మాగ - ఓసీ, ఏ మడిగితివి ? భర్తృదారికకు మండనవేళ కదా !

నళి - ఉత్సవము దాఁటిపోయెను. (ఏడ్చుచున్నది)

ఇరు - ఇది స్వప్నమయ్యెనా యేమి ? సమానులము, చెప్పుము.

నళి - భర్తృదారకుఁ డెల్లవిధములఁ బోయెను !

ఇరు - హాం——

నళి - నేనును భర్తృదారికదుఃఖమును జూడలే కిచ్చటికి వచ్చితిని.

మాగ - భర్తృదారికావస్థను జూడ శక్యము గాదు ; అయిన నామె నూఱడింతము.

ఇరువు - అట్లే చేయుదము——(నిష్క్రమింతురు).

చతుర్థాంకము — ద్వితీయరంగము

(అవిమారకుఁడు ప్రవేశించును)

అవి - (శోకముతో)

చ. కలిగెను గాక నా కెటులొ కన్నెలయంతిపురంబుఁ బాసి రా
జిలసినభాగ్యశేషమున, వేయును నేల శరీరమాత్రుఁడన్
జెలువకు నాఁకలో నిలచి చిత్తము నన్నిటఁ జేరరాదు నా
వలను దలంపఁబోదు విరివ్రాలినభృంగమువోలె నక్కటా!

కురంగి యవస్థ యే మై యుండునో!

చ. చన వటె యాఁడుపాపలు గుసాగుసలాడికొనంగ సిగ్గువో
యెనొ! తనతండ్రి యంతిపురి కిక్కటఁ గ్రుక్కటఁ గాపువెట్టఁగా
మనమున నల్కెనో! బయిసిమాలినరాత్రుల నన్నుఁ గానకే
మునుకొను బాష్పవారిఁ బడి మూర్ఛ మునింగెనో యేమి సేయుదున్!

హా! ప్రతీకారము తోఁచెను. అదియు నాపై నపేక్షచేఁ దనయాత్మ నిలుపఁగోరదు. కావున నేనును దాని కొఱకే ప్రాణములు పరిత్యజించెదను. (పరిక్రమించి) ఎడఁబాసి కొన్నిదివసము లయ్యె; ఇప్పుడును మనస్సును శరీరమును దుఃఖమును భరింపఁజాలనివివలె నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ఇప్పుడును,—

ఉ. ఓలములేక తో నునికి నుబ్బుచునుండు మనోనురాగముల్
గ్రాలెడుదాని రూప మెసకం బగుదాని, విలాసయౌవన
శ్రీ లగుదానిఁ బాసి యొకవ్రేల్మిడియైనను వంచితుండ నా
కేల మనంగఁ, గల్గునొకొ యింతకు నెక్కుకృతఘ్నభావముల్?

ఇప్పుడు మన్మథునిచే లోన దహింపఁజేయఁబడుచున్న వానికి సహస్రరశ్మి యగు సూర్యభగవానుఁడు బొగ్గువలె నగుచున్నాఁడు. (కలయఁజూచి) నిదాఘ మెంత భయంకరమైనది; ఇప్పుడును,

 మ. రవి యుగ్రజ్వరమట్లు పిల్చె మహిసారం బెల్ల నుష్ణాంశులన్,
దవవహ్నిం దరుకోటి యత్స్మరుజచేతంబోలె విచ్ఛాయతన్
నవిసెన్, నైలము లేడ్చెనో వివశతన్ నా నుచ్ఛ్రితాస్యద్గుహల్
దవిలెన్, లోకము సూర్యపాకమునఁ జిత్తం బేది మూర్ఛిల్లెనో!

నే నిప్పు డేమి చేయుదును! పోవుటకును సమర్థుఁడఁ గాను, ఏలనఁగా,

చ. ధర సికతాగ్నిచూర్ణముల దారుణవాతము లేచిపూయఁగాఁ
బరుష పలాశముల్ నెఱపి బాధలువెట్టఁ దరువ్రజంబు, భా
స్కరుఁడు ద్రవస్వరూప మయి కాఁ బడునోకొ దవాగ్నిచందమై
ధర నవ సూర్యపాకచలితం బయి లోకము పక్వమయ్యెడున్!

హా, ప్రియా! హా, సుందరి! నాకుఁ బ్రతివచన మిమ్ము. (మూర్ఛనటించును—మరల నిట్టూర్చి, మీఁదఁ జూచి) సహస్రకిరణుఁ డగు సూర్యభగవానుని మేఘము గప్పుకొనియెఁగదా! కాక,

ఆ. దీనఁ జిత్ర మేమి తెమ్మెరల్ గొనితేర
మేఘపంక్తి నెఱసి మిహిరుఁ గప్పె
మధ్యదంతరాళమున్యమండల మిది
కప్పెనేని చిత్రకర్మ గాదె?

ఈ జీవన్మరణ మేల? నా దేహము వదలెదను. (లేచి పరిక్రమించును) ఏమి చేయుదు; కానీ, తోఁచెను. ఈయరణ్య

తటాకమున మేను వదలిపెట్టెదను. ఛీ! నా మరణమార్గ మధర్మమే. అభిమానమోహమువలన గొప్పమార్గము మఱచితిని. వేఱొకవిధముగాఁ బ్రయత్నించెద. (చూచి) కానీ, తెలిసె. హా! సమీపమున దవాగ్ని కానవచ్చుచున్నది. దానిలో నాప్రాణముల వ్రేల్చెదను. (సమీపించి నమస్కరించి) భగవదగ్నీ!

గీ. ఒక్కచిత్తంబుతో నున్న యుగ్రములకు
నుల్లమునఁ గోర్కి లీడేర్ప నోపు నేని
యగ్ని యొసఁగెడు నాకు జన్మాంతరమున
నేకచిత్తానువృత్తి నయ్యిందువదన.

(అగ్నిలోఁ జొచ్చి కుతూహలముతో) ఏమి యిట్లున్నది!

చ. తరువులు విస్ఫులింగములతాఁకున నుండి ధరిత్రిఁ వ్రాలవి
స్తర మగు మంటలో నులయచందన కర్దమశీతలంబులై
కరఁగెడు మేన, నగ్నియును గాచి ననుం గృపతోడ మన్మథా
తురుఁ డని కౌఁగలించెడు సుతుం జనకుండునుబోలె హృష్టుఁడై!

హా! ఇఁక దీనికంటె నద్భుత మేమున్నది! అగ్నియే నన్ను దహింపకున్నాఁడు. కాన దీనికినిఁ గారణము గలదు; వేఱొకవిధముగాఁ బ్రయత్నించెదను. (పరిక్రమించి) ఇది పెద్ద పర్వతమే.

ఉ. నీలపయోదపంక్తి సరణిం శిఖరావళి మాటుసేయ దే
వాళి నభోవిహారముల నల్లన యించుక విశ్రమింప నీ
శైలము మిత్రయుక్తి బుధసత్కవి యోగవిలాససంపదం
గ్రాలియు నీచరాజుగతి గర్హ్యము యయ్యెడు నిష్ఫలస్థితిన్.

కానీ, ఇప్పు డీశ్రైలమునఁ బ్రాణముల వదలిపెట్టెదను. గాలిలోఁ బడినవానికి సర్వార్థసాధనము లొడఁగూడును. కావున నెక్కెదను. (ఎక్కి చూచి) పర్వతమునం దున్న యీ నీటి స్నానముచేసి యుపస్పృశము చేసి మంత్రము జపించెద.

(అట్లు చేసి జపించును విద్యాధరుఁడు ప్రియురాలితోఁ బ్రవేశించును.)

విద్యా -

మ. మునిసంజం గురుభూమిఁబుచ్చి తడయక్ మోదించి యమ్మానసం
బున నన్మందరకందరాంతరములం బుష్పాస్తృ మెప్పించి యా
వనలీలన్ విహరించి హైమవత దివ్యశ్రోణి నేత్రోత్సవం
బొనరం బుత్తము చందనాద్రితట నిద్రోద్వృత్తి నుధ్యాహ్నమున్

(ఆకాశయానము నిరూపించి) సౌదామని, చూడుచూడు! దూరముననున్న భగవతి - వసుంధరాదేవి యాకృతి యెంత రమణీయముగా నున్నదో! ఇట,

మ. గిరు లేనుంగులగున్నలై జలనిధుల్ క్రీడాతటాకంబులై
తరువుల్ శైవలమై సమస్థలముగా ధాత్రీతలం బొప్పె వి
స్తరసీమంతములై తరంగిణులు సౌధవ్యూహముల్ బిందులై
ధరవక్త్రింబనఁ దోచు ధారుణి; తగున్ దా రూపసంక్షేపతన్.

భద్రా, హెచ్చరికగా నుండుము. శీతచందన నిలయ మగు మలయమునకుఁ బోవుచున్నాము.

సౌదా - అయ్యో! అట్లె.

(ఇరువు రాకాశయానము నిరూపింతురు)

సౌదా - అయ్యో, విశ్రమింపక పోవుటకు నావలనఁ గానేరదు.

విద్యా - అట్లయిన నేదోపర్వతమున ముహూర్తము విశ్రమించి పోవుదము.

సౌదా - అయ్యా, నా కది ప్రియమే. (ఇరువురు దిగుచున్నారు)

విద్యా - సౌదామని, చూడుచూడు!

గీ వేగగతి నభ్రగహనంబు వెనుకఁ బాఱు
జడధిముద్రితధర మీఁదఁ బడఁగఁబోలు!
నివె నగంబులు వర్షాభ్రనివహమట్లు
పెరిగి యెదు రెత్తుదెంచెడుఁ బెల్లు గాఁగ.

ప్రియురాలా! ఈ పర్వతము మనకు ముహూర్తకాల మాతిథ్య మొసంగ సమర్థమైన దానివలె నున్నది. కావున నిందు విశ్రమించి పోదము.

సౌదా - అయ్యా, అట్లేచేయుదము. (పుష్పావచయము నటింతురు)

విద్యా - పుష్పించిన వృక్షముల నాఱవభాగము మాకుఁబోం దవలసిన ధర్మము. కావున నీవృక్షములఋణము తీర్తము.

సౌదా - అయ్యా, అట్లే.

విద్యా - (అవిమారకుం జూచి), అహో, వీఁడెవ్వఁడు! (ఆలోచించి) ఆ! తెలిసె; మంత్రభ్రష్టుఁడగు విద్యాధరుఁడే; ఏల నఁగా నిట్టిరూప మితరులలోఁగానరాదు. శుభమునకే యితఁడు మనలఁ జూచెను; కానీ, మఱచినవీనిఁ బల్క రించెదను.

అవి - కానీ, దేవకార్య మయ్యె. ఇఁకఁ బడియెద. (ప్రక్కఁ జూచి విద్యాధరుం గని) ఓహో, ఎవఁడీతఁడు? లేక యిది స్వప్నమా? నేను నిద్ర సెంద లేదు. ఆ, అంత్యకాలమున మనుష్యు లేమో చూతురు; అదియే యిది కాఁబోలు; అదియు మూఢుల కేకదా; నేనో సర్వ మెఱుఁగుదును. కానీ, ఇతనిం బలుకరించెదను; అయ్యా! నీ వేవంశము నలంకరించుచున్నావు?

విద్యా - వినుము, నేను మేఘనాదుఁ డను విద్యాధరుఁడను. ఇదియె నాకుటుంబిని సౌదామని యనునది. ఇప్పుడు మలయపర్వతమున భగవదగస్త్యపాదుల నారాధింప విద్యాధరు లుత్సవము ప్రారంభించిరి. అచ్చటికి మేము సంకేతింపఁ బడితిమి. ఇచ్చట ముహూర్తము విశ్రమించి పోద మని యిందు దిగితిమి. ఇది మా వృత్తాంతము; ఇఁక నీ వెందుకొఱకు భూతలమును దేవలోకముగాఁ జేయుచున్నావు?

అవి - (తనలో) ఏమని చెప్పుదును? నా కంత్యకాలము వచ్చినది, అనృతము చెప్పరాదు. (ప్రకాశముగా) అయ్యా! సౌవీరరాజపుత్రుఁడ నవిమారక నామధేయుఁడను.

విద్యా - (తనలో) ఇది యనృతము; ఇతఁడు మానుషాకృతి గాఁడు (ప్రకాశముగా) మఱి యేల యిట నొంటరిగా వచ్చితివి?

అవి - (తనలో) ఏమని చెప్పుదును ? (అధోముఖుఁడై నిలుచును)

విద్యా - (తనలో) కానీ, నేనే యెఱింగెదను (విద్య నావర్తించును) అయ్యో, కష్టము ! ఇతఁ డగ్నిభగవానుని పుత్త్రుఁ డని తన్నెఱుంగఁడు. కుంతిభోజుని కూఁతుఁ గురంగి నభిలషించి దానితోఁ గ్రీడించుచుండి వృత్తాంతము విదితమై యిటు వెల్వడివచ్చెను. మఱియుఁ బ్రవేశోపాయము లభింపకునికిఁ బ్రాణములం బరిత్యజింపఁ గోరి మరుత్ప్రపాతమొనర్ప దీని నెక్కెను. అదియు నచ్చట జీవన్మరణ మనుభవించుచున్నది. వీని యీ కార్యమునకు నేను తోడయ్యెద. (ప్రకాశముగా) అవిమారక ! మైత్రి యనునది యచ్ఛలము. నే నెఱింగిన యీ విషయము గప్పిపుచ్చలేనైతి.

అవి - చెప్పుము.

విద్యా - నేఁటఁగోలె మనయిరువురకు మైత్రి కలుగుఁగాక. నీయవస్థయెల్లయు మాకుఁ దెల్లమయ్యె. నీవు ప్రాణపరిత్యాగార్థ మిచ్చట కెక్కితివి గదా ?

అవి - వయస్య, అదియట్టిదే.

విద్యా - ఈ విస్రంభముచేఁ బ్రీతుఁడనైతి; అజ్ఞాతముగా లోనఁ బ్రవేశింప వెరవు గలదేని నీ వేమి చేయుదువు?

అవి - (హర్షముతో) వేఱేమి గలదు ? మీవెంటఁ బ్రవేశించెదను. అందులకే యీవ్యాక్షేపము.

విద్యా - అట్లయిన సఖా! ఈయంగుళీయమును జూడుము.

(ఉంగరముఁ జూపుచున్నాఁడు)

అవి - వయస్య! దీనిచేఁ బ్రయోజనమేమి?

విద్యా - ఈయంగుళీయకమును కుడిప్రేల ధరింతువేని యదృశ్యుఁడ వగుదువు. ఎడమప్రేలనుంచిన స్వాభావముగా నుందువు.

అవి - వయస్య, అదియు నట్లయుండును.

విద్యా - నీ కిప్పుడ నమ్మకము పుట్టించెదను; వయస్య, నన్నుఁ జూచుచున్నావా?

అవి - ఇట్లు,-

విద్యా - అవధరింపుము.

అవి - అవధరించితిని.

విద్యా - (కుడిప్రేలవైచి) వయస్య! నన్నుఁజూచెదవా యేమి?

అవి - వయస్య! ఛాయయుఁ గానరాదు; ఇఁక శరీరము మాటయేల? ఇట్టివారే లోకమున సఖులనఁబడువారు!

మ. తిరుగన్నేర్తురు ప్రాణవల్లభలతో దివ్యావకాశంబులన్,
గిరికూటంబుల వశ్యవిద్యలగుచుం గ్రీడింపఁగా నేర్తు, రి
ద్ధరణిన్ సర్వ మెఱుంగ నేర్తు రసకృన్మంత్రప్రభావంబులన్,
బరఁగన్నేర్తురు మాండ్లికిన్ మఱుఁగఁ దోపం గ్రమ్మఱన్ లీలపై.

కానీ, ఇఁక దీనితో నేనును బ్రవేశించినట్లు.

విద్యా - (ఎడమప్రేల వైచుకొని) కావున దీనిఁ బుచ్చుకొనుము.

అవి - (ప్రతిగ్రహించి) అనుగృహీతుఁడ నైతిని.

విద్యా - కాదు, కాదు, నేనె యనుగృహీతుఁడ నైతిని; ఎందులకనఁగా,

క. వెలలేని రత్న మొందిన
యాలఘుఁడు పరితుష్టుఁ డగునె? యర్థ్యులకు మదిం
గలుగునందందకాంక్షలు
వోలయఁగ మును దీర్చి యెలమి వొందకయున్నన్.

అవి - నా కొకసంశయము గలదు. నాశరీరమునఁ బరీక్షించుట కని చెప్పుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను.

విద్యా - అట్లయిన, కుడివ్రేల నుంచుకొనుము.

అవి - మంచిది. (అట్లు చేయును).

విద్యా - వయస్య, కత్తి పుచ్చుకొనుము.

అవి - మంచిది. (ఖడ్గము పుచ్చుకొని విస్మయముతో) అహహో, ఖడ్గప్రభావము!

క. ఏదు నెట్లు మాఱునుల చెనో!
యాడ రనో చపలాకలాప మడిదపురూపై,
యుడఁగించి సూర్య్య కాంతుల
నడి మార్గ్యాన నడవి దావవహ్ని చెలంగన్

విద్యా - అహహో, అగ్నిపుత్త్రునివీర్య మెట్టిది! ఈ ఖడ్గప్రభావమును విద్యాధరులలోను గొంద ఱే సహింతురు. అగ్ని భగవానుఁడే రక్షించుచుండును.

అవి - (ఖడ్గమును జూచి) అహో, విద్యాదేవతల కెట్టిప్రభావము గలదు!

క. రానయ్యె దివ్యశక్తులు
నే నెప్పటివాఁడఁ జేర, నెక్కృతి గుణసం
మానతఁ బ్రభావహీనుల
కీనామెయి గాక వేఱె యెఱుఁగంగను నే?

వయస్య! నాకార్య మైనది, ఖడ్గము పుచ్చుకొనుము.

విద్యా - నీకెట్లిష్టమో యట్లే, వయస్య! అంతర్హితుఁడును, అతని ముట్టినవాఁడును, అంతర్హితులగుదు రనుట నిశ్చయము.

అవి - మిత్రమా! ప్రీతి యయ్యె, ఇది యభ్యుదయముల కెల్ల నభ్యుదయము. సఖా! నన్నపేక్షించి యింతసేపు దడసితి నని తలంచెదను. ఇఁక వేళాతిక్రమము గానీయకుము.

విద్యా - నీవు చెప్పుచుండఁగానే యాకసముఁ జొచ్చితిని.

అవి - బహుభాషలేల!

గీ. అఖిలవిద్యలు నగ్గంబు లైనవిూకు
నాచరింతుగా మాఱు మాయట్టివారు
ప్రాణ మిచ్చితి వమ్మెడ నైతి నన్ను
వెట్టి యని యేలు, నీపనివిందు నేను.

విద్యా - కపటము లేని నీబుద్ధి నేనెఱుంగుదును. నీవును నా మాట ననువర్తించెదవేని,

గీ. ఇందువదనకు నను దీని నెఱుఁగఁజెప్పి
యుండు మముఁబోలె, మాశోక మొత్తిచూచి
ప్రియకుఁ గ్రీడారసంబులఁ బ్రియము గూర్పు,
పనియుఁ గలిగిన మరల నీపజ్జనుందు.

అహో, పురుషసార మనునది నామనమును విడువ నొల్లదు. వయస్య! ఇఁకఁ బోయెదము.

అవి - పోయి మరల దర్శన మిందు.

విద్యా - మంచిది. (విద్యాధరుఁడు ప్రియురాలితో నెగయును.)

అవి - (మీఁదఁజూచి) ఇదే! మేఘనాదుఁడు గగనార్ణవమున మునింగెను. వీఁడు.

సీ. గమనవేగంబునఁ గడవెంట్రుకలు గాలి
తేఁదరంగంబులలీలఁ బొలయ
సలిలభృద్వీథులఁ జనఁజొచ్చి వెడలుచోఁ
గరఁగి మైపూఁతలు తెరలఁబాఱఁ
గడిఁదిగాఁ గట్టినయొడలోనియడిదంబు
తళతళత్కాంతు లందందఁ గురియఁ
దన బహిఃప్రాణమై తనరుజవ్వనిచేతఁ
జకిగొన్న సుధ్యంబు సన్నగిల్ల

నుత్తరీయంబు గాలికి నొత్తిగిల్ల
మకుటమణికాంతి తారకానికరములకు
మెఱుఁగు లీ మింటఁ జనఁజన మేను తఱిగి
మఱుఁగు విద్యాధరుండు శ్రీమంతుఁ డతఁడ!

ఈమెయు విద్యాబలమును బ్రియు ననువర్తించు చున్నది. ఈమె,

చ. జనమునఁజేసి విచ్చగొని జాఱిన వేనలి పజ్జఁబాయఁగా
లవలవఁ జన్నుదోయి గదలం దనుమధ్యము బ్రుంగి చిక్కని
య్యువతి మనఃప్రియాంగమున నొయ్యన వ్రాలి మెఱుంగుచాడ్పునన్
గవకవఁ గోచి తోన మఱుఁగంజను నల్లదె యభ్రవీధులన్!

మేఘనాదుఁ డిక్కఁబోయెను. నేను నిప్పుడ నగరాభిముఖుఁడ నయ్యెదను. ఇఁక దిగియెదను. (దిగి) నే నలసితిని. కానీ, ఈశిలాతలమున ముహూర్తము విశ్రమించి పోయెదను. (కూర్చుండును)

(విదూషకుఁడు ప్రవేశించును)

విదూ - అహో! అచ్చట సుగృహీత నామధేయుఁ డగు సౌవీరభూపతి యధన్యత్వము! ఎట్లు చిరకాల మనపత్యుఁడై తన నియమ విశేషంబులచేతను దైవప్రసాదంబుచేతను మనుష్యలోక దుర్లభుఁడగు పుత్రునిం బడసి మఱియునట్లయయ్యె! ఎల్లవిధముల నాబ్రదుకు మాఱుటచేతను బంధుజన దౌర్భాగ్యముచేతను గుమారుఁడు పరిభ్రష్టుఁడయ్యె! (పరిక్రమించి) ఇప్పుడు నామె నా కొమారుఁడు క్షేమముతో నున్నాఁడా యని యడిగెను! లేక యతి సుకుమారుఁ డగు రాజకుమారుఁ డొంటరిగా మన్మథునిచేఁ గొట్టఁబడుచుఁ బరిభ్రష్టుఁడై జీవించి యుండు నని యెవ్వ రెఱుంగుదురు? నేనును

సకలలోకములు దిరిగి కుమారునిగాని కుమారుని శరీరమునుగాని చూచెదను. అట్లు చూడకున్న నత నికిఁ బరలోకమున సహాయుఁడ నయ్యెదను! నే నలసి తిని. కానీ, ఈ వృక్షచ్ఛాయలో ముహూర్తము విశ్ర మించి పోయెదను. (నిద్రించును.)

అవి - సంతుష్టునియవస్థ యేమై యుండును? నేను వెడలి వచ్చితి ననుట వినియుండెనా లెస్సయె, వినకుండెనా యాబ్రాహ్మణుఁడు విపన్నుఁ డగును. కాక యతఁడు లేక నాసర్వ ప్రయత్నము లేల ? అతఁడే—

చ. కలఁకుల యోధ, వైరిగణఘట్టన సాహసికుండు, నిండుగో
ష్ఠులఁ బరిహాస పేశలవచోవిభవుండు, గురుండు, శోకవే
ళల హృదికిం మహోత్సవ విలాసము వొందఁగఁ జేయు, వేయుమా
టలఁ బనియేమి? యొక్కఁడ యొడల్ నడపాడెడు రెండురూపులై!

(కలయఁజూచి) ఓరీ! ఎవఁ డది నీడలోఁ బాంథుఁడు నిద్రించుచున్నాఁడు? (సమీపించి) నాహృదయమునకుఁ గోరి నట్లుగా నాగత మయ్యె నభ్యుదయము. వీనినిఁ గౌఁగిలించు కొనుటకు నామనస్సు త్వరపడుచున్నది.

విదూ - (మేల్కొని) చాలప్రొద్దునిద్రించితిని. ఇఁకఁబోయెదను.

మనోరథములు చెడినవారికి విశ్రాంతి యేల ? (పరిక్ర మించి యవిమారకుం జూచి) ఎట్లు నీ విచ్చటికి-అవిమారక!—

అవి - అయే! స్నేహితుఁడు సంతుష్టుఁడు!—

(ఇద్దఱును గాఁగిలించు కొనుచున్నారు)

విదూ - (గట్టిగానవ్వి) ఓవయస్య, చెప్పుచెప్పు మింతకాలమేమి చేయుచుంటివి ?

అవి - వయస్య, ఇదియే చేసితిని. (అంగులీయకము దక్షిణాంగుళిలో వైచుకొని తిరస్కృతుఁ డగును.)

విదూ - హా, హా, నీ వెక్కడికిఁ బోయితివి? ఎట్లగపడరావు? హా, పోయెనను చింతచే నతనివలెఁ జూచితిని! లేక తెల్లముగాఁ జేసికొనియెద. ఓవయస్యా,నీవు మఱుగు పఱచుకొనునెడల నొట్టు పెట్టితిని.

అవి - వయస్య, ఇదె యున్నాను.

విదూ - ఎక్క డెక్కడ ?

అవి - (ఎడమవ్రేల నుంగరము ధరించి) వయస్య, ఇదె.

విదూ - మొదట శుద్ధుఁ డగు నవిమారకుఁ డుండె, ఇప్పుడు మాయావిమారకుఁ డయ్యెను; ఇట్లె, ఓమాయవిత్తక! ఏల నీవు కన్యాపురమునఁ బ్రచ్ఛన్న రూపుఁడ వై సంచరింపఁజాలవు?

అవి - వయస్య, ఇప్పుడకదా యిది లభించె !

విదూ - ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము ! ఎక్కడినుండి వచ్చెను !

అవి - అంతయు నంతఃపురములోఁ జెప్పెదను.

విదూ - ఇప్పుడు నే నాఁకలిగొనియున్నాను.

అవి - వైధేయ! ప్రవేశభూమిం బ్రవేశింతము. త్వరగా రమ్ము. నీవు నాచేయి వదలరాదు.

విదూ - ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. నేను నిఁక నదృశ్యుఁడనే; నాశరీర మున్నదా లేదా? లెమ్ము, చేయుదము. ధు-ధు-ధు——

అవి - మూర్ఖ; ఏల జాగుసేసెదవు? కాంతాదర్శనమునకుగా నామనస్సు త్వరపడుచున్నది. (లాగుచున్నాఁడు)

విదూ - నా కేమిశ్రద్ధ!

అవి - కానీ, భోజనవేళ నెదురుచూచుచున్నాను.

విదూ - కొంతప్రొద్దు విశ్రమించి పోవుదము.

అవి - ఏమి? ఇంకను నాకొలఁకుఁ గురంగిని స్మరింపవు?

విదూ - నగ్నాంధశ్రమణిక జీవించియున్నదా?

అవి - వయస్య, నిన్ను వేఁడుకొనెదను, త్వరగా రమ్ము.

విదూ - ఎందువలన నీవు సమావర్తనము పొందినవటువువలెఁ ద్వరపడెదవు?

అవి - మూర్ఖ, ఇటు రమ్ము.

విదూ - నన్నీదువకుము. నేను వెంటఁ బరువెత్తి వచ్చెదను.

అవి - (పరిక్రమించి) ఇదియె నగరము.

విదూ - ఈనగరశోభ గానవచ్చుచున్నది.

అవి - ఇదియె రాజభవనము.

ఆ. సాహసించి రాత్రి శంకమైఁ జొచ్చితి
నీనరేంద్రభవన మిపుడు పగలె
సత్సమూహ మైంద్రజాలికుగతి శంకఁ
ద్రోచిచొత్తు మాయ దోడువడఁగ.

(పరిక్రమించి) ఇప్పు డీప్రసాదమునఁ గురంగి స్నానము సేసి యభ్యంతరమున నుండును.

విదూ - అక్కడఁగాని యెక్కడఁగాని చొత్తము. భిక్షా వేళ యతిక్రమించుచున్నది.

అవి - రమ్ము ; అట్లయిన నభ్యంతరమునకే పోదము. (చొచ్చి) ఇక్కడ.

ఉ. తొల్లిటిపొందు చేడ్వడిన దుర్లభచింతలు మోచిమోచి రా
గిల్లుచు వచ్చి [illegible] గృతకృత్యతమై హృదయంబు హర్షసం
ఫుల్లముగా మనస్వులగుభూరి మహాద్భుత ధీరకర్మ[illegible]
[illegible] నొండ్లగృహంబు [illegible]
[illegible]
(నిష్క్రమింతురు)

అ వి మా ర క ము

పంచమాంకము - ప్రథమరంగము

(కురంగియు నళినికయుఁ బ్రవేశింతురు)

నళి - భర్తృదారిక, ఏలసంతాపించెదవు. కన్యాపురప్రాసాద మెక్కి దృష్టివిలోభనము తీర్చుచుందము.

కురం - ఓసీ, నాహృదయము గుర్తెఱిఁగితివా యేమి? నా పరిజనము కానకయున్న నాకుఁబరితోషార్థమై తెచ్చిన వకుళ సరళ సర్జార్జున కదంబనీప నిచుళ ప్రభృతులు పరమసురభి పూతము లయ్యు మేఘకాల వల్లభములు కావున నా కున్మాదము కలిగించుచున్నవి. మఱియు నీమయూరము మాకు రాజగృహ మ్మానసమునఁ జాల బీరమర్దభావమును బొందుచున్నది. మే మెప్పుడు లాలించుచున్నను దేశకాలముల నెఱుఁగమిచే నధిక జ్ఞత్వము చూపుచున్నది. శుకశారికలును గథలు చెప్పఁదొడంగెను. నా నిర్వేదము గుర్తింపక భూతిక శారికయు సర్వలోక వృత్తాంతము నుడివెద నని వచ్చి యున్నది. నారోగావస్థను విచారింప వచ్చిన పరిజన మును దమ్ము నిర్బంధించి తెలుపుకొనుచున్నారు.

కావున ముహూర్తము ప్రాసాదమున నుండఁగోరు
చున్నాను.

నళి - భర్తృదారికకు రుచించినట్లే, కానీ.(ఇద్దఱు నెక్కుదురు)

కురం - ఓసీ, ఇచ్చటను మహానర్థకమే యయ్యో, కాలమే
ఘుఁడు విద్యుత్ప్రమదను ధరించియే లేచుచున్నాఁడు.

నళి - భర్తృదారిక, ఏలయుత్కంఠపడెదవు? చూడుచూడు
నవమేఘములచే నావరింపఁబడి సూర్యునితో నాకాశ
మున విరళముగా నీరు వర్షించుచున్న దెంతరమణీయ
ముగా నున్నది?

కురం - రమణీయ మగునాకసమును జూచుచు నున్నాను.

(అవిమారకుఁడును విదూషకుఁడును బ్రవేశింతురు)

అవి - వయస్యా, కురంగి యగపడుచున్నది; అది,

చ. అలఁదదు మేన దీర్ఘవిరహజ్వరసంవిధిఁజేసి చల్లఁగాఁ
గలపము లేవియుఁ దొడవుగైకొననొల్లదు హావభావలీ
లలుమరువుచ్చునైనను దలంప నిసర్గమనోహరాంగము
జ్జ్వలమయి యొప్పుహేతువుల వర్జిత వేదవిధి శ్రుతిక్రియన్.

విదూ - ఓ, సంతోష మయ్యో, నీవుసర్వలోకమున సురూపుఁ
డనని గర్వించెద విప్పుడు దీనిస్వభావరమణీయ మగు
రూపము నిన్నుఁ దప్పక జయించుచున్నది. నీవియో
గముచే నిది కృశించిన దని తలంచెదను ; ఇట్లయినను
బాలచంద్రరేఖవలెఁ జూడ్కులకు సంతోష మిచ్చు
చున్నది.

అవి - సఖా, అతిపండితుఁడవలె నిది యేమి !

విదూ - ఓ, నిత్యపరిచయముచే నన్నుఁ బరిహసించెదవు. న న్నెఱుఁగనివాఁడు నాబుద్ధి నెక్కువగాఁ బ్రశంసించును; నేను నది యెఱింగియే యెవ్వనితోఁడను విస్రంభఁమును చేయను.

అవి - ఏల యీయౌదాసీన్యము ! ప్రియురాలిం బ్రబోధింప బహుజన పరివారముచే నవకాశము కలుగదయ్యె. కావున నిప్పుడు మేడపై నున్నను నచ్చటనే దాని బోధించెదను.

విదూ - నీవు చక్కఁగాఁ జెప్పితివి ; మేడ యెక్కుదము.

అవి - సఖా, ప్రాసాదశబ్దము కలుగఁగూడనియట్లు ప్రయత్నముతో నెక్కుము.

విదూ - అయ్యో,అది శక్యముకాదు; ఎంగిలిచేయక యెవ్వఁడు భుజింపఁగలఁడు ? నే నిచ్చటనె యుండెద ; నీవ యెక్కుము.

అవి - నేను నిన్ను విడిచితినేని నీ వగపడుదువు.

విదూ - అయ్యో, నే నది మఱచితిని ; మరల మరలఁ జెప్పుచుండుము.

అవి - ఇటు రమ్ము, (ఎక్కి చూచి) సఖా, ఇదె నాప్రియురాలు నళినికతో శిలాతలమున నున్నది ; ఇది——

ఉ. వామకరంబునం బలుచవాలిన సెమ్మొగమల్ల మోపి యా
కాక్రముఁడు తోడ రైయె పెరుగు కాలము శోకపువార్చివార్చి యి
వ్వామవిలోల నేత్ర వలవంత మెయిం బయిఁబొంగు బాష్పవా
స్తోమము కట్ట నూర్ధ్వదిశఁ జూచెదుఁ గించిదలోల దృష్టియై.

కురం - (తనలో) ఈ జీవన్మరణముచే నేమగును! (ప్రకాశముగా) నళినికా, పోయిమాగధిక నుపస్నానముతోఁదోడ్తెమ్ము.

నళి - భర్తృదారిక నొంటరిగా విడిచి నేనెట్లు పోవుదును. ఇక్కడ నెవ్వరును లేరుగదా.

హారిణిక - (ప్రవేశించి) జయము భర్తృదారిక, అమ్మగారు, ఇప్పుడు తలనొప్పి యెట్లున్నదని యడుగుచున్నది. ఇదె యౌషధము పూసికొనుము.

కురం - నళినికా, నీ విఁకం బొమ్ము; దేవుఁడు వర్షింప నారంభించెనని తలంచెదను. నేను క్రొత్తవర్షపు నీటితో స్నానము సేయఁ గోరెదను! కావున నుపస్నానమును త్వరగాఁ దెమ్ము.

నళిని - చిత్తము.

అవి - అది యేమి చెప్పెను?

కురం - ఓసీ, ఇటు రా.

నళి - అమ్మా, ఇదె యున్నాను.

కురం - ఓసీ, నీశరీరము చల్లగా నున్నది!

నళి - అమ్మా, నే నెఱుఁగను.

కురం - వచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలింపుము.

నళి - అమ్మా, అట్లే. (కౌఁగిలించుకొందురు)

కురం - ఓసీ, నీశరీర మతిశీతల మై మనోహరముగా నున్నది.

నళి - మీ దయ.

కురం - ఓసీ, ఇప్పుడు నాశరీరదాహము నశించు నట్లున్నది. (తనలో) సఖీప్రణయమైనది; నీశరీరసంసర్గ మింతతో ముగిసె! (ప్రకాశముగా) నీ విఁకఁ బొమ్ము.

నళి - చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

హారి - భర్తృదారికా, అమ్మగారి కే మని నివేదింతును?

కురం - ఇప్పుడు రోగము నిర్వర్తించి సుఖముగా నున్న దని.

హారి - నీ కెట్లు తెలియు నని యడిగినయెడల నే మని విజ్ఞాపింతును.

కురం - చక్కఁగా నెఱిఁగితివి; ఈ యామధవిశేషముచే నని చెప్పుము.

హారి-చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

అవి - దీనిచే నేమి చేయఁదలచెను?

ఆ. విడుచు నీకృశాంగి వేఁడినిట్టూర్పులు
నెఱయుఁ గన్నునీటితెరలు గప్పఁ
గలయ సారె సారెఁ బొలయుంగఁ జూచెడు
నేమి సేయ నిశ్చయించె నొక్కొ!

కురం - కానీ, పైట చెఱఁగుతో నురిఁబోసికొని ప్రాణము విడచెదను. (తేచి యట్లు చేయుచు నుఱుము విని) హాం, నన్ను రక్షింపుఁడు, రక్షింపుఁడు.

అవి - సఖా, ఇఁకమీఁద నుపేక్షింపరాదు. (అంగుళీయకము నెడమప్రేలిలోఁ దగిలించుకొని) ప్రియురాలా, వెఱవకుము వెఱవకుము (అనుచుఁ గురంగిని లేపును)

కురం - (హర్షముతో) ఇది సత్యమా? మూఢురాలివలె నైతి.

అవి - కాంతా, శంక వదలుము. (కౌఁగిలించుకొనును)

కురం - ఆశ్చర్యము, నాశరీరదాహ మేకక్షణమున నశించి నట్లున్నది.

అవి - ఇదియే దీనిపరిష్వంగము.

క॥ మనమునఁ బాయమి నెప్పుడు
నను భూతంబిదియుఁ దొలి సమాగతికంటెన్
బెనుచు రసమవని పతియని
మొనఁదెగువం జయముఁగన్న పోలు పగునారున్.

విదూ - ఎట్లేడువ నారంభించె? అతిమాత్రసంతాప మేల? లేక నేను నేడ్చెదను. ఒక్కటిమాత్రము దుర్లభము, నాకన్నులలో నీరు కాఱదు. నాతండ్రిచచ్చిననాఁడును మహా ప్రయత్నమున నేడువ నారంభించితిని. కన్నీరు వెడలదు. ఇంక వేఱసంతాపమున కేల! అట్లయినను నుత్సుకుఁడఁగాకయు నేడ్చెదను.

అవి - ఉత్ప్రహాసన మేల? స్నేహ మనునది యచ్ఛలమొకదా.

క. వనుఁగడుకులం బాడఁగఁ
జనెఁగాక మదీయబుద్ధిఁ బాలుదె తెగడన్ ?
దనువంద కౌక బుద్ధుల
నెన యగుదుర ప్రాజ్ఞు లజ్ఞు లిలఁ గార్యములన్ !

నళినిక - (ప్రవేశించి) హారిణికా, హారిణికా, ఏల ద్వారము మూయఁబడియె ? అయ్యో, ద్వారనిరోధముచే వ్యసనము విడిచియున్నదని తలంచెదను; హారిణికా, హారిణికా ! హా ! ఛీ-అల్లె యయ్యెను.

అవి - నళినిక స్వరమువలెఁ దోఁచుచున్నది ; వయస్య, ద్వారము తెఱువుము.

విదూ - చిత్రము. (తెఱచి) రా రా, అమ్మా.

నళి - హాం, ఇట నెవ్వఁడీ పురుషుఁడు ?

విదూ - నీవు చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి ! ఏమి రాజకులవిశేషము ! ఇఁక నెవ్వఁడు నన్నుఁ జూచి పురుషుఁ డని చెప్పును ? నే నాఁడుదానను.

అవి - నళినికా ! ఇటు రమ్ము.

నళి - భర్తృదారకుఁడా యేమి? భర్తృదారక,నమస్కారము. భర్తృదారక, ఈపురుషుఁడెవ్వఁడు.

విదూ - నేను బుమరిణి యనుచేటికను.

అవి - మేము చెప్పుచుండలేదా సంతుష్టుఁడని ; ఆ బ్రాహ్మణుఁడే యితఁడు.

నళి - ఆ, ఈ బ్రాహ్మణుని నగరాపణాలిందమున మున్ను చూచి యుంటిని.

విదూ - అగును, అమ్మా, యజ్ఞోపవీతముచే బ్రాహ్మణుఁడను, చీవరముచే రక్తపటుఁడ; బట్టతీసినచో శ్రమణకుఁడను అగుదును. అమ్మా, యిది యేమి?

నళి - భర్తృదారిక కుపస్నానము.

విదూ - ఇది యేల; ఆఁకలిగొని యేడ్చుచుండునామెకు నుప స్నానముచేఁ గార్య మేమి? పోయి శీఘ్రముగా భోజ నము తెమ్ము. నే నగ్రాసనమునఁ గూర్చుండెదను.

నళి - దుర్బ్రాహ్మణ; ఇప్పుడును భోజనమే చింతించెదవు! అవి యన్నియు నటుండ నిమ్ము; పగటివేళ ననేకపురుష రక్షిత మగురాజమార్గమున నెట్లు భర్తృదారకుఁడు ప్రవేశించెను?

అవి - నీ కంతయు సంతుష్టుఁడు చెప్పును.

నళి - ఈ బహుమాన వాక్యముతో నన్ను వదల్చుచున్నారు. కానీ, వీనింగొని చతుశ్శాలఁ బ్రవేశించి గోష్ఠీజనము తోడ వృత్తాంతము విని యెదను. రమ్ము, బ్రాహ్మణ. (అని యీడ్చును.)

విదూ - అబ్రాహ్మణ్య మబ్రాహ్మణ్యము!

కురం - ఈ బ్రాహ్మణుఁడు హాస్యగాఁడు?

అవి - వయస్య, నీవుహాస్యుఁడవే?

విదూ - ఎవరు నన్ను శ్రద్ధసేయక యిట్లు పలుకుచున్నారు? నేను హాస్యుఁడఁగాను; ఇప్పుడు నీవే హాస్యవు; నీయవస్థ నెఱింగి యేమో చేయవలయు నని ప్రయత్నించి మేఘశబ్దమువిని సర్వముమఱచి క్రిందఁబడినదానవు.

కురం - హాం, ఇదియును వీరు చూచిరి.

నళి - యాచించెదను! ఇటు రమ్ము బ్రాహ్మణ.

విదూ - నీవు భోజనముపెట్టెడు పక్షమున వచ్చుచున్నాను. ఆగంతుకునకు భోజనదాన మిష్టమేకదా!

నళి - రమ్ము, నాయాభరణములనెల్ల నిచ్చెదను.

విదూ - నే యనుమాటచేఁ జిత్తము శమింపదు; నా చేతిలో నుంచుము.

నళి - అట్లు కానిమ్ము (ఆభరణములు దీసి యిచ్చును)

విదూ - వినుము, అమ్మా.

నళి - మూఢబ్రాహ్మణ, చతుశ్శాలలోఁ గూర్చుండి గోష్ఠీ జనముతోడ వినియెదను.

విదూ - అట్లయిన నమ్మగారి నడిగివచ్చెదను.

నళి - నీ వెవఁడవు, నాసొమ్ములన్నియుఁ బుచ్చుకొని వల్లభుఁడ వయితివి. పద (విదూషకుని చేయిపట్టి యీడ్చును)

విదూ - అమ్మా, ఇది వలదు, వలదు, నే నతిసుకుమారుఁడను గదా!

నళి - నీ సౌకుమార్యము నే నెఱుఁగుదును, సుకుమారుఁడ వై తేని శీఘ్రముగా రమ్ము.

విదూ - అమ్మా, ఇదె యిదె వచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమింతురు)

అవి - ప్రియురాలా! చూడు, చూడు. పరమ దర్శనీయము లై ప్రావృట్కాలవల్లభము లగు కాలమేఘములను; ఇవియే—

సీ. పలురూపవేష్టల జలదాగమముఁజాటు
జంభకాస్యము లైన శక్రునెద్దు
తారకాశుద్ధాంత తరుణులయవనికల్
గగనమార్గారూఢ గాఢనిశలు
విద్యుదహిస్త్రీ నివేశవల్మీకముల్
కుపితాంగనాసంధి గూఢచరులు
మన్మధాస్త్రనిశాన మణిశైలములు కుల
క్షోణీధరస్నాన కుంభఘటలు
నిమ్న గావల్లభునిచేత నీటిభిక్షఁ
జేసి జీవింపనేర్చు సన్న్యాసిగణము
భర్గుఁ జంద్రుని నిలుపోపు సర్గళంబు
లమరయంత్రప్రపలు వొల్చు నంబుదములు

కురంగి - ఆర్యపుత్ర, ఇప్పుడు చాల దర్శనీయ మై యున్నది!

అవి - అహో, జలధార లెంత విరలముగాను విపులముగాను బడుచున్నవి; అల్లె,

చ. చదలిమహార్ణవోర్మికలచందమునన్ మొరవెట్టుమేఘముల్,
వెదగొని మేఘముల్ మొలకవెట్టినయట్లొనఁబాఱు ధార, లు

స్మరదనుజాంగనాభ్రుకుటిమాడ్కి మెఱుంగులు విభ్రమించు బి
ట్టోదవె మనోజ్ఞ యౌవన పయోధరమర్దనవేళ కామినీ!

కురం - ఆర్యపుత్ర! ఇప్పుడు దేవుఁడు వర్షింప నారంభించెను!

అవి - ప్రియా, రమ్ము లోపలఁ బ్రవేశింతము.

కురం - (హర్షముతో) ఆర్యపుత్ర, చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు).

అవిమారకము

షష్ఠాంకము - ప్రథమరంగము

(దాది ప్రవేశించుచున్నది)

దాది - అహో! కృతాంతుని యనవస్థ! మొదట రాజ కుమారి సౌవీరమహారాజుచేఁ దనకుమారుఁడు విష్ణుసేనున కడిగి వరించికొనియె; ఇప్పు డవిదితసంభవము గా మనుష్యలోక దుర్లభాకృతిగుణ విశేషుఁ డగు నెవ్వఁడో దీనిం బొందెను. ఇఁక నిపుడు కాశిరాజు పుత్రుఁ డగుజయవర్మ యనువానిఁ దల్లియగు సుదర్శనతోఁగూడ మహామాత్యుఁడు భూతికుఁడు తోడ్తెచ్చి రాజగృహమున నిలిపెను. కాశిరాజు యజ్ఞవ్యాపారముచే స్వయముగా రాఁ డయ్యె. ఇప్పు డేమి కానున్నదో!

(వసుమిత్ర ప్రవేశించును)

వసు - అహో! సాంవత్సరికు లనువా రెంతవిషమ శీలురు! తమనక్షత్ర విశేషమే చింతింతురుగాని కర్మగౌరవము నెఱుంగరు. ఇప్పుడ కుమారుఁడు ప్రవేశించె. ఇప్పుడ వివాహము నియోగింపఁబడియె. (పరిక్రమించి) ఏమి!

ఈజయదయేమో యాలోచించుకొనుచు నప్రసన్న ముఖముతో సుత్సుకురాలై కనఁబడుచున్నది. జయదా, అమ్మగారు ర మ్మని సెలవిచ్చిరి.

ధాత్రి - ఓసీ, ఎందునిమిత్త మని యెఱుఁగుదువా ?

వసు - మఱి యే మున్నది ? ఈకార్యమునఁ గర్తవ్య మాలోచించుటకే.

ధా. - ఇప్పు డమ్మగారి కేమి యభిప్రాయము ?

వసు - తనవంశమునఁ బుట్టిన విష్ణుసేనునవస్థ గుర్తెఱుంగ జయవర్మకుఁ గుమార్తె నీయ నొల్లకున్నది. మఱి మహారాజు సౌవీరరాజు పుత్రుఁ దెలియరాకగదా జాల సంతాపమును బొందెను.

నళినిక - (ప్రవేశించి) మనకు సర్వసంకటములును సంకేతము చేసివచ్చిన ట్లయ్యె. (పరిక్రమించి చూచి) ఏమి యిది నాతల్లి యగు వసుమిత్రతో నేమో చింతించుచున్నది. వీరి సమీపించి యసుఖవృత్తాంతము వినెదను.

వసు - ఓసీ నళినికా, ఇటురా ; నీవు కంచుకిసహవాసముచేత రాజకుల వృత్తాంత మెఱుంగుదువు.

నళి - క్రొత్తవృత్తాంతము ; అది చెప్పుటకే వచ్చినాను.

వసు - ఓసీ, చెప్పవే.

నళి - సౌవీరరాజామాత్యు లొకదూతతో, "మాప్రభువు మీనగరమున సపుత్త్రదార కళత్రుఁడై ప్రచ్ఛన్నుఁడై

ప్రతివసించుచున్నాఁడని గూఢపురుషులచే నీవృత్తాంతము ప్రభువు తెలిసి మాకుఁ బంపుదురు గాక" యని చెప్పిపంపిరి.

ఇరు - ఎట్లు ప్రచ్ఛన్నవేషుఁడై వర్తించుచున్నాఁడని! తరువాత.—

నళి - అంత నిది యంతయు విని యాలేఖ తుదివఱకుఁ జదివి యార్యభూతికునితోడ మహారాజతని నన్వేషింపఁ బోయెను.

ధా - ఏమగునో?

వసు - నళినికా నీవట్లయిన లోనికిఁబొమ్ము.

నళి - అమ్మ, చిత్తము.

వసు - నీవు రా, మన మమ్మగారిని జూతము.

దాది - అట్లే చేయుదము. (నిష్క్రమింతురు)

షష్ఠాంకము - ద్వితీయరంగము

(కుంతిభోజుఁడు సౌవీరరాజభూతికులును బ్రవేశింతురు)

కుంతి - వయస్య,

ఉ. నిన్నుఁ గనుంగొనంగలిగె నేఁడు మొగం బిది యేల చూచెదో
మిన్నక చిన్ననాటిచెలిమిం దలపోసి కవుంగిలింపు బి
గ్గన్నను, అప్ప వాలుపక గాదిలి నన్నొగిఁ జూడఁ గ్రొత్తయై
చెన్నొదవించె నెయ్యమునఁజేసి చెలంగు వయస్యభావముల్.

సౌవీ - నీయిష్టముచొప్పుననే. (ఇరువురుఁ గౌఁగిలించుకొందురు)

గీ. బుద్ధి చింతాకులత్వంబుఁ బొరయునట్లు
యయ్యె నురుబాష్పగద్గద మయ్యె మాట
జాఱఁ గన్నీరు ముఖ మప్రసన్న మయ్యె
హర్ష వేళ వికార మేమి లయ్యెనయ్య?

సౌవీ - నీ సంగమముచే నేనును సంతోషింపకుండలేదు; మఱేమనఁ బుత్రస్నేహ మనునది చాల బలవంత మైనది.

క. ఉల్లంబులోన మరగుచు
మొల్లం బగు పుత్రశోకము భవత్ప్రియ వా
క్సల్లాపంబుల నిప్పుడు
పైలై కడు బాష్పరూపమున దివి కెగసెన్

కుంతి - ఎట్టి పుత్రగతశోక మని.

భూతి - ప్రభువునకుఁ దెలియును. సంవత్సరముగాఁ గుమారుఁడు గానఁ డయ్యె.

సౌ - పుత్రస్నేహమనునది బలవంత మైనది. చూడుము.—

క. అనయము నడలుదుఁ గానక
యనుపమ బలవీర్యరూపు నవిమారకు నా
తనయుఁ భవచ్చరణరజః
పునీతమౌళి యగు నేని పుణ్యుఁడ నిందున్.

భూతి - (తనలో) కుమారుని గానక యితనిసంతాపము పెద్దయుఁ బెరుగుచునే యున్నది. దీనిని మఱపించెదను. (ప్రకాశముగా) ప్రభువున కీయాపద యెట్లు సంభవించెను?

కుంతి - నేను నీవ్యాక్షేపముచే నిది యడుగ మఱచితిని.

సాపీ - వినుఁడు; లేక భూతికుఁ డెఱింగియుండునేమో! అయి
నను నానోట వినఁగోరెడిఁగాబోలు.

కుంతి - మేమును విన నవహితులము.

సా - ఎల్లరకు విదితుఁడేకదా చండభార్గవుఁ డను నత్యంత
రోషి యగు బ్రహ్మర్షి.

కుం - అగు నట్టితపోనిధిని వినియున్నాఁడను.

సా - అతఁడు మాదేశమునకు వచ్చియుండెను. అరణ్యమున
నతనిశిష్యుని బులి యడ్డగించి చంపెను.

కుంతి - తరువాత,

సా - అంత నేను నప్పుడ మృగయావశంబున యదృచ్ఛగా
నా ప్రదేశమునకు వచ్చితిని.

కుంతి - తరువాత,

సా - అంత నన్నుఁ జూచి రోషము విజృంభింపఁగా బొమ్మ
ముడిచే భయంకర మగు మొగముతో జడలు వ్రేలాడు
చుండ శిష్యునిపైఁ జే యుంచి క్రోధాగ్నిచే మండుచు
నామాటలు విన నొల్లక సంరంభస్ఖలితవచనుఁ డై
నన్నుఁ బలువిధములఁ దిట్టఁదొడఁగెను.

కుంతి - తరువాత,

సా - అంత నేనును భవితవ్యార్థప్రాబల్యముచే ధైర్యము
వాసి "వృత్తాంతము చెప్పవు; నిష్కారణముగాఁదిట్ట
దవు" అని కోపముతో నడిగితిని.

క. చెప్పవు వృత్తము రోషము
గుప్పె దకారణము చూడ్కిఁ గురిసెను నిప్పుల్
దప్పితివి తపసితపమున
మెప్పెదు బ్రహ్మర్షి రూపమున మాలఁడ వై

కుంతి - నీవు చెప్పరానిది చెప్పితివి.

సౌవీ - అంత దాని విని యాజ్యధారచేఁ దడిసినహుతాశను నింబోలె నేత్రములు మండుచుండ మాటిమాటికిఁదల యూఁచుచుఁ "ఎట్టెట్లు" అని చెప్పుచునన్ను శపింపఁ దొడఁగెను.

క. ఎట్టు నను బ్రహ్మఋషి యని
పట్టునఁ దలపెట్ట కీవు మాలం డని వే
తిట్టితి వట్టె భజింపుము
పెట్టున మాలతన మాలుబిడ్డలతోడన్?

కుంతి - అహో, కారణ మెంతయల్పము, అనర్థ మెంత పెద్దది!

భూతి - సౌవీరరాజకులము సభాగ్య మయ్యె; ఏలనఁగా,

క. కోపించి మాలతనమున్
శాపించెంగాక యట్టె సర్వము భస్మ
వ్యాపాదితంబు సేయక
పాపెం బ్రహ్మర్షి యిదియు భాగ్యము కాదే?

కుంతి - మీరు చక్కఁగా సూచించితిరి! తరువాత, తరువాత.

సౌవీ - తరువాత నాశాపమున మనస్సు కలంగి యతనిఁ గొంత తడ వనునయింప నల్లనల్లన ప్రకృతిస్థుఁడై నా కిట్లని యనుగ్రహించె.

క. ఒకవత్సరంబు కడసనఁ
బ్రకటింపక క్రొత్తరూపుఁ బ్రచ్ఛన్నుఁడ వై
యొకభంగి నేఁడు గడపిన
సకలశ్రీ లంది మనుదు శాపము వాయన్.

అని యిట్లు చెప్పి ప్రసన్నచిత్తుఁడై "ఓ కాశ్యప! లేచిరా" అని పిలిచెను. వ్యాఘ్రము చంపినయావటువు నతనివెంట నంటెను. నేను నొకవత్సరము చండాలవ్రత మనుచరించితిని; నేఁడు శాపమువలన విముక్తుఁడ నైతి.

కుంతి - అహో ! ప్రవృత్తినివృత్తు లెంత విపత్కారణములు! శుభముగా వర్ధిల్లుము.

భూతి - జయము స్వామి.

కుంతి - విష్ణుసేనునితల్లి పరివారముతో నంతఃపురముఁ జొచ్చెను.

భూతి - అచ్చట నాయమ లోనప్రవేశించి చిరకాలముగా నిద్రించిన ప్రణయమును మేల్కొనుపుచున్నది.

కుంతి - ఇఁక నిప్పుడు విష్ణుసేనుఁ డవిమారకుఁ డెట్లయ్యెను?

భూతి - వినుఁడు స్వామి, ధూమకేతు వనురాతుఁడుఁ డుండెను. సకలలోకములఁ జంపుటకుఁ బరిభ్రమించుచు వాఁ డొకానొకప్పుడు సౌవీరరాష్ట్రమును బాధసేయఁ దలపెట్టెను!

కుంతి - కథ యపూర్వమైనది. తరువాత !

భూతి - తరువాతఁ దనదేశమున సర్వప్రజలయార్తిం జూచి యారాతుసునకుఁ బ్రతిక్రియ వెదకఁజాలక స్వామి క్లేశమును బొందెను.

కుంతి - తరువాత,

భూతి - తరువాత దానినెల్ల నెఱింగి కుమారుఁడు విష్ణుసేనుఁడు క్షితిరేణుపరుషగాత్రుఁడు, కాకపక్షములు వ్రేలాడుచుండఁ, దుల్యవయస్కు లగుశిశువులతో నాడుచుండి దైవికముగా రక్షిపురుషు లేమఱియున్న వేళ రాక్షసుఁ డున్నప్రదేశమునకు వేగముగాఁ జనియె.

కుంతి - అహో, ఎంతయాశ్చర్య మెంతయాశ్చర్యము! తరువాత!

భూతి - తరువాత నారాక్షసుఁడు ప్రీతితోఁ జక్కఁగా నోడఁ గూడిన యాహారమువలెఁ గుమారుని మొగమెత్తి చూచి తనకార్య మొనర్చుకొనుచుండెను.

కుంతి - అహో, రాక్షసున కెంతనృశంసత! తరువాత,

భూతి - తరువాత, పిల్లవాఁడు నించుక నవ్వి,

క. పిడుగుపడి గిరులఁ జీల్చెడు
వడువున దవవహ్ని నెఱసి వనదేశముఁ గా
ల్చెడునట్లు పోర నీచుని
బడవైచె నిరాయుధుండు బాలుఁడు లీలన్

కుంతి - నేను మొదటనే హస్తిసంభ్రమమునాఁడతఁడు దైవమువలనఁ బుట్టియుండునుగాని కేవలము మనుష్యుఁడు గాఁడని చెప్పియుంటిని.

సౌవీ - మీరు సహస్రనేత్రులుగదా, అవిమారకుని గుఱించి చారులతో నెట్లాలోచించితిరి ?

భూతి - స్వామి!

క. చోరఁగలుగుచోటు లెల్లను
బరికించిరి చరులు పట్టువడఁడు కుమారుం
డరయఁగ మాయారూపము
ధరియింపఁగఁబోలు వెదకఁదగు నని తలఁతున్.

(నారదుఁడు ప్రవేశించును.)

నారదుఁడు-

శా॥ వేదంబుల్ వినిపించి తండ్రికి ముదావేశంబు గావింతు, సం
మోదాబ్ధిన్ హరిఁ దేల్చి ముత్పులకలం బొందింతు గీతాళి ను
త్పాదింతున్ మధురస్వరంబు లెలమిం దంత్రీప్రతానంబులన్
భేదంబుల్ జనులం దివానిశము గల్పింతున్ బహూపాయతన్.

అహా! కుంతిభోజునితండ్రి దుర్యోధనుఁడు మమ్ముఁ జిరకాల మారాధించెను. అమానుషస్వభావము పొందినప్పుడును మాయందుఁ గుంతిభోజుఁడు భృత్యభావమె చూపును. ఇప్పుడు కుంతిభోజసౌవీరరాజుల కవిమారకుఁడు గానరామిఁ గార్యసంకట మగుచున్నది. కావున నిప్పు డవిమారకుం జూపి వారిమనఃక్లేశమును బాపెద నని మర్త్యలోకమునకు డిగితిని.
(అని కుంతిభోజసౌవీరరాజులయెదుట నిలుచును)

కుంతి - అదె, భగవంతుఁడు దేవర్షినారదుఁడు! దేవ! నమస్కారము.

నార - స్వస్తి భవతే.

కుంతి - అనుగ్రహము.

సౌవీ - దేవ, నమస్కారము.

నార - శాంతి రస్తు తే

సౌవీ - అనుగ్రహము.

కుంతి - (చెవిలో) భూతిక, ఇట్లు చేయుము.

భూతి - చిత్తము, స్వామి. (నిష్క్రమించి-ప్రవేశించి) ఇవె యర్ఘ్యపాద్యములు.

కుంతి - దేవ! అనుగ్రహింపుఁడు.

నార - అట్లె కానిమ్ము.

కుంతి - (అభ్యర్చించి) దేవ, భవదవతరణమున మాగృహము పరిపూత మయ్యె.

సౌవీ - ఇప్పుడు దేవర్షిదర్శనముచే నాశాపము తొలఁగినది.

నార - నే నిప్పుడు మీదర్శనార్థము మాత్రమే వచ్చినవాఁడఁ గాను, అవిమారకుఁడు గానరాక మీయిరువురకుఁ గలిగిన దుఃఖము నెఱింగి డిగివచ్చితిని.

ఇరువు - అట్లయినయెడల మాసంతాపములు పోయినవి!

నార - భూతిక, సుదర్శనం బిలువుము.

భూతి - చిత్తము, దేవ. (నిష్క్రమించి సుదర్శనతోఁగూడఁ బ్రవేశించును)

సుద - దేవర్షి వచ్చెఁగదా!

భూతి - అట్లె.

సుద - ఇప్పుడ నాపుత్రకునకుఁ ద్వారలో వివాహము సంఘటించెను. దేవ, మ్రొక్కుచున్నాను.

నార-

క. అది య ట్లయ్యెడు మెప్పుడు
నొదవు మహాభాగ నీకు నుల్లపుఁగోర్కుల్
ముద మలరఁ గుంతిభోజుం
డదరని నీప్రేమ నోలలాడెడుఁ గాతఁ!

సుద - అనుగ్రహము.

నార - ఇప్పుడు మీ రడుగఁదగిన యంశము నడుగుఁడు.

ఇరు - అనుగ్రహము.

కుంతి - దేవ, సౌవీరరాజపుత్రుఁడు బ్రదికియున్నాఁడా?

నార - గట్టిగా.

సౌవీ - ఏకారణముచే నగపడఁడు?

నార - వివాహవ్యాక్షేపమున.

సౌవీ - కుమారుఁ డెట్లు మన సిచ్చెను?

కుంతి - అంత నేప్రదేశమున?

నార - వైరంత్యనగరమున.

కుంతి - వైరంత్య మనునగరమును నున్నదనియా! కానిమ్ము, ఎవ్వని కల్లుఁ డయ్యెను!

నార - కుంతిభోజునకు.

కుంతి - అతఁ డెవ్వఁడు?

నార-

ఆ. ఇక్షురంగితండ్రి యెన్నంగ వైరంత్య
పురవరేశ్వరుండు భూవరుండు
వీర్యమానయుతుఁడు దుర్యోధనునికన్న
కొడుక వైననీవ కుంతిభోజ!

కుంతి - వేయుఁబ్రశ్నము లేల, నాకుమారి కురంగికై వలచె
నని దేవరవారు సెల విచ్చితిరి.

నార - అగునట్లె.

కుంతి - నాకు సిగ్గయిన ట్లున్నది. ఎవ్వ రిచ్చిరి? ఎట్లు?
కన్యాపుర మతఁ డెట్లుచొచ్చె?

నార-

క. తొలుత విధి యిచ్చెఁ దొయ్యలిఁ
జెలువుఁడు గజసంభ్రమమునఁ జిత్తం బలరన్
దిలకించె మొదటఁ బౌరుష
మలవడ మాయాబలమున నవ్వలఁ జొచ్చెన్.

కుంతి - అట్ల యగుఁగాక; ఋషివచనమునకుఁ బ్రతివచనము
గలదా? దేవ, ఇప్పుడు కుమారునకును గురంగికిని
బ్రాప్తకాలమా యేమి? మొదట వివాహము ప్రారం
భించి యుండవలసె.

నార - స్వసమయమునసే వారలకు గాంధర్వ వివాహము
నడచెఁగదా! ఇప్పుడు,—

కుంతి - అగ్నిసాక్షికముగాఁ గోరెదను.

నార - నిత్య మగ్ని సాక్షికముగానే! అట్లయినను స్వజనపరి
తోషణార్థ మభ్యంతర సమయమాత్ర ముపాధ్యాయు
నిచే జరిపించి త్వరగాఁ గుమారుని భార్యతోఁ దోడ్తేర
నిండు.

కుంతి - దేవ, ఇదె పోవుచున్నాను.

నార - నిలుఁడు; భూతిక! నీవు పొమ్ము.

భూతి - దేవ, చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

కుంతి - దేవ, ఒక్కవిన్నపము,

నార - ఇటు రండు; స్వేచ్ఛగా సెలవిండు.

కుంతి - దేవ, సుదర్శనాపుత్రుఁడు జయవర్మకు మాకురంగి నిచ్చెద మని యామెఁ బెనిమిటితో నిచటికిఁ బిలిపించితిమి; ఇప్పు డేమి చేయఁజనునో చెప్పుఁడు.

నార - (తనలో) ఇట్లొనర్చెదను (ప్రకాశముగా) ముహూర్త మేకాంతమున నుండుము.

కుంతి - అట్ల యగుఁగాక. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

నార - సుదర్శనా, యిటు రమ్ము.

సుద - దేవ, ఇదె యున్నాను.

నార - మామాటలు నీకు వినవచ్చెనా?

సుద - సౌవీరరాజపుత్రుని గుణసంకీర్తనమును వింటిని.

నార - వలదు! ఇది వలదు; నీ కగ్ని దేవునివలన నతఁడు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడై జన్మించె నని మఱచితివా?

సుద - హాం, ఇదియు దేవర కెఱుక యయ్యెనా?

నార - నాకాజ్ఞ యిమ్ము.

సుద - (తనలో) ఇట్లు చేసెదను. దేవా, చెప్పుఁడు.

నార - ఈకుమారుఁడు నీకు నగ్నికిని బ్రభవించెను. నీ తోఁబుట్టు సుచేతన ప్రసవింపఁగానే యకుమారుఁడు స్వర్గము పొందెను. నీవు నీపుత్రుని నీసోదరి కిచ్చితివి.

ఈసౌవీరరాజును జాల సంతుష్టుఁడై ప్రీతికిఁ దగిన క్రియలు నడపి విష్ణుసేనుఁ డనునామము నిడెను. అమానుష స్వరూపబలవీర్యపరాక్రమములతో వీఁడు పెరుగుచు, నవి రూపధారి యగురాక్షసుని సంహరించినందున నవిమారకుఁ డని విష్ణుసేనుని లోకము పేర్కొనుచుండును. అంత నతఁడును బ్రహ్మశాపపరిభ్రష్టుఁడై హాస్తిసంభ్రమదివసమునఁ గురంగిం జూచి మదనాభిలాషము కలిగి పెద్దపౌరుషముతోఁ గన్యాపురముఁ జొచ్చి సంగమించి కురంగిం జూచి శంకించిన కన్యాపురరక్షులచేఁ బరీక్షింపఁబడి యగ్నిభగవానుఁడు తన్ను మఱుగు సేయఁగా నంతఃపురము వెల్వడి వచ్చెను. ఆనిర్వేదముచే నగ్నిఁ జొచ్చి తండ్రి యగు నగ్నిభగవానుఁడు ప్రీతిచేఁ గౌఁగిలించుకొనఁగా నగ్ని దన్నుఁ గాల్ప నొల్లఁడని మరు త్ప్రపాతముకొఱ కొకానొక పర్వత మెక్కెను.

సుద - అహో, ఎంతయాశ్చర్యము!

నార - అచ్చట నెవ్వఁడో యొక విద్యాధరుఁడు వానిరూపముఁ గనుంగొన్న మాత్రము హర్షించి ప్రీతితో నంతర్ధానకార్యమాత్ర మగు నుంగుర మొసంగెను. దానిఁ గుడిప్రేల ధరించిన నదృశ్యుఁడగును, ఎడప్రేల సహజముగా నగును.

సుద - ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము.

నార - అంత దానిఁ గుడిప్రేల ధరించి సంతుష్టుఁ డనుబ్రాహ్మణునితోఁ గుంతిభోజకన్యాపురముఁ దనయింటిం

బలెఁ జొచ్చి కురంగితో యథేష్టముగాఁ గ్రీడించుచు సుఖమున్నాఁడు. ఇదియే వృత్తాంతము. ఇఁకఁ జేయఁ దగిన దేమి?

సుద - తరువాత, ఆపూజ్యురాలు మోసపోయినందున నా హృదయము సంచలించుచున్నది; కౌతూహలముచే సంతోషపడి యున్నది. దేవ, ఇన్నిదినములు కురంగిని జయవర్మభార్య యని పలుకుచుంటిమి. నేఁటిమొదలు వాని కామె వందనీయ యయ్యె.

నార - అభిజనులు చెప్పఁదగినరీతి సెల విచ్చితివి. అన్నభార్య నెట్లు తమ్ముఁన కొనఁగుట? సుదర్శనా, కాశిరాజైన జయవర్మతో జయవర్మకంటెఁ గురంగి వయస్సునఁ బెద్దది యని చెప్పుము. కురంగికంటెఁ జిన్నది సుమిత్ర యనునది యున్నదిగదా; అది జయవర్మకు భార్య యగుఁగాక.

సుద - ఋషివచనము ప్రతిగ్రహించితిని.

నార - పోయి కుంతిభోజు ననువర్తింపుము.

సుద - చిత్తము, దేవా.

(వరవేషముతో నవిమారకుఁడును గురంగియు భూతికుఁడును బ్రవేశింతురు).

అవి - అయ్యో, ఈవృత్తాంతముచే లజ్జితునివలె నైతి.

క. అప్పుడు గజసంభ్రమమున
మెప్పుగ ననుఁ జూచి కడిమి మెచ్చినవారే
యిప్పగిది వృత్తి మరసినఁ
దప్పని నాచరిత యకట! తలఁపఁగ నయ్యెన్.

(పరిక్రమించి చూచి) ఆహా, ఇదె భగవంతుఁడు నారదుఁడు; ఇతఁడు,

గీ. శాపమునఁ బ్రసాదంబుల సక్తబుద్ధి
గానముల వేదముల రక్తకంఠుఁ డరయఁ
బూని మిత్రుల వైరంబు వోలయఁ జేసి
యమర సాధించు నష్టకార్యముల మరల.

కుంతి - ఇటు, ఇటు, కుమార, మనకులదైవ మగు దేవర్షికి నమస్కరింపుము.

అవి - దేవా, నమస్కారము.

నార - సపత్నీకునకు నీకు మే లగుఁగాక!

అవి - అనుగ్రహము; మామ, నమస్కారము.

కుంతి - లేలెమ్ము వత్స!

క. క్షమచే గెలువుము విప్రో
త్తముల, నిజాశ్రితుల గెలువు దయచేతఁ, బరా
క్రమమున గెలువుము రాజుల,
నమలిన మగుతత్త్వబుద్ధి నాత్మ గెలువుమా.

అవి - అనుగ్రహము.

కుంతి - వత్స! ఇటు, ఇటు తండ్రికి నమస్కరింపుము.

అవి - నాయన! నమస్కారము.

సౌవీ - లేలెమ్ము వత్స.

క. వరవేషదర్శనీయుఁడు
గురుపదవందనమనోజ్ఞకుతుకాస్యుఁడు నీ
కరణిఁ దనయుండు మొక్కఁగఁ
బరఁగుము నాయట్లు హర్షబాష్పాక్షుఁడవై.

పుత్త్రి! మామకు నమస్కరింపుము.

అవి - మామ, నమస్కారము.

కుంతి - లేలెమ్ము, వత్స.

చ. వెలయుము మంగళాధ్వరపవిత్రుఁడవై హరివోలె నిచ్చలుక్
పొలువును నేర్మిబఁజ్జెరఘువోలె దృఢవ్రత సత్యనిష్ఠ న
స్థల కడ లేక యిచ్చి పితృతుల్యుఁడవై నెగడొందు మాత్మ ని
శ్చలబలవిక్రమైకసదృశంబుగఁ బేర్మి మెలంగు మెయ్యెడక్.

సోఫీ - పుత్ర, సుదర్శనకు మ్రొక్కుము.

కుంతి - సుచేతనకు నమస్కరింపక సుదర్శనకు మ్రొక్కుట యయుక్తమువలె నున్నది.

నార - కారణము గలదు; సుదర్శనకు మ్రొక్కుము.

ఇరు - అట్లు చేయుఁడు.

అవి - అమ్మ, నమస్కరించుచున్నాను.

సుద - పుత్ర, ఈమెతోఁగూడఁ జిరంజీవి వగుము; (ఆలింగనము చేసికొని - తనలో) చిరకాలమునకుఁ జూచితిని; నేఁడు నేను పుత్రసంప్రాప్తిరసము ననుభవించితిని. (ఏడ్చును)

కుంతి - ఈ సుదర్శన.

ఉ. తొంగలిఱెప్పలం దొలఁకుతోయకణంబులతోడఁ జూడఁగా
ముంగలఁబాలుకోరికలపొంగున నెవ్వలిచన్ను దోయిటం
బొంగి తలంకఁ బాలు తనపుత్త్రిన కువ్విళులూరు నీమెయే
జెంగినతల్లి యయ్యెడు, సుచేతన దాదియమాత్ర చూడఁగక్

నార - ఏల యతిస్నేహము? సుచేతన సుచేతనయు, సుదర్శన సుదర్శనయు, భార్యతోడికుమారుండు నంతఃపురముఁ జొత్తురుగాక.

కుంతి - చిత్రము, దేవ.

సుద - చిత్తము, దేవ!

నార - కొన్నాళ్ళలోనే సౌవీరరాజు స్వదేశమునకుఁబోనిచ్చు కాశిరాజగు జయవర్మకు సుమిత్ర నిచ్చి నీవును సన్నిహితుఁడ వగుము.

కుంతి - అనుగ్రహము.

నార - కుంతిభోజ, నీకు మఱివేఱ ప్రియ మేమి చేయుదును?

కుంతి - దేవ, నాకుఁ బ్రసన్నులరేని యింతకంటె నే నెక్కుడేమి గోరఁబోయెదను.

క. సతతము గోబ్రాహ్మణులకు
హిత మొసఁగెడుఁ జెలఁగుఁ బ్రజల కెల్లసుఖంబుల్

నార - సౌవీరరాజ, నీ కేమి యధికముగాఁ బ్రియ మొనర్తును!

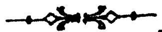
సౌవీ - నాకుఁ బ్రసన్నులరేని యింతకంటె నెక్కుడేమి గోరుదును?

ధృతి నేలుమానవేంద్రుఁడు
చతురబ్ధివినీలవసన జగతిం బ్రీతిన్.
(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

షష్ఠాంకము.

అవిమారకము ముగిసెను.

క. పరిధావినామసంవ
త్సర భాద్రపదంబులోన శుచయపక్షమునం
స్థిరవారమునఁ ద్రయోదశి
విరచించెన్ రామకృష్ణవిబుధుఁడు దీనిన్.

THE INDIA PRINTING WORKS, MADRAS.